

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԱԶԳԵՆ Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՅՏԸ ՄԻԱՑՑԱԼ ՆԱՀԱՆԿՆԵՐ

1988 թվականի դեկտեմբերի 7-ին, վերջին հազար տարիների ընթացքում այս էլ քանհերոդդ անգամ, շարժումը եղավ Հայաստանում: Այս անգամ անողոք երկրաշարժը հարվածեց Հայաստանի ամենաբերրի շրջաններից մեկը՝ Ծիրակ—Գուգարք—Լոռի ուղղությամբ: Կործանվեց խիճդ ու սրամտությամբ ապրող Լենինականը, հիմնահատակ եղավ հացառատ Սպիտակը, ավերներ ունեցան անտառաշատ Կիրովականն ու Ստեփանավանը, և խոնարհվեցին տասնյակ շեն ու ավանդապահ գյուղեր: Մեկ ակնթարթում մահը սփռվեց Հայոց հյուսիսականաց կողմանց կենդանի ու շենշող բնակավայրերում և խլեց տասնյակ հազարավոր կյանքեր. կյանք ծերի ու մանուկի, կյանք՝ հույսի ջահը ձեռքին իր ժողովրդի ապագան որոնող երիտասարդության, կյանք բոլորի՝ հավասարապես:

Սև վարագույր իջավ Մայր Հայաստանի ու Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի վրա: Ամենայն Հայոց Հայրապետը տազնապած սրտով աղոթեց առ Աստված. «Անցո, Տէր» այս դառնության բաժակը իմ տառապած ժողովրդի գլխից: Եվ Վեհափառը անմիջապես լծվեց տենդագին աշխատանքի՝ շուտափույթ անմիջական օգնություն հասցնելու աղետյալ ժողովրդին՝ զոհն մնացածներին փրկելու համար: Ծուտով սկսեցին հեռագրերը, հեռախոսազանգերը ի սփյուռս աշխարհի տարտղնված հայ ազգի զավակներից,

որոնք առաջարկում էին իրենց օգնությունը, խորհուրդ էին ուզում՝ ինչպես գործել, տազնապում էին իրենց հայրենակիցների ճակատագրով: Վեհաբանը դարձավ կարծես գործունեության կենտրոն, ուր խաչաձևվում էին ու բաշխվում երկրաշարժի մասին տեղեկություններն ու սփյուռքահայությանն սխառաստակամությունը՝ արագ օգնության ձեռք մեկնելու:

Երկրաշարժի սարսափելի հետևանքների բացահայտման հետ հետզհետե ահագնացան կանչերը, և հրամայական դարձավ համախմբել, հունի մեջ դնել և ի մի բերել սփյուռքահայության օգնության հնարավորությունները: Օգնում էին բոլոր գաղութները անխտիր, ով ինչքան կարող էր, ով ինչով կարող էր: Սակայն պետք էր կազմակերպել, համատեղել այդ օգնությունները, որոնք ավելի անհրաժեշտ էին դառնալու վաղը՝ ավերված քաղաքներն ու գյուղերը վերականգնելու համար:

Այդ մտահոգությամբ էլ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը որոշեց մեկնել ԱՄՆ՝ տեղում ապահովելու համար բոլոր հայկական՝ կրոնական և աշխարհիկ, քաղաքական, մշակութային, բարեսիրական կազմակերպությունների համագործակցությունը, կուտակված և կուտակվելիք գոհողությունները մեկ ընդհանուր նպատակի մեջ կիրառելու համար՝ որպես Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների հայության ներդրում վերականգնման աստվածահաճո գործին:

ՄԵԿՆՈՒՄ ԵՐԵՎԱՆԻՑ

Փետրվարի 1-ին, կեսօրին, Մայր տաճարում լուռ, ծանր տրամադրություն էր: Առաջին անգամ լինելով Ամենայն Հայոց Հայրապետը Մայր Աթոռից մեկնում էր այսքան կտրված սրտով, որպես Ամենայն Հայոց մխիթարիչ կաթողիկոս՝ ցավակցություն և մխիթարություն տանելու Սփյուռքի հայության: Մայր տաճարի լուսարարապետ Հուսիկ արքեպիսկոպոս Ասնթուրյանը «Բարի ճանապարհ» մաղթեց, և ժողովուրդը «Ամեն» ասաց ու հոգուց հանեց:

Նորին Սրբությանը ուղեկցում էր ԽՍՀՄ ժողովրդական նկարիչ, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամ տիար Գրիգոր Խանջյանը:

Օդանավն անգամ կարծես այսօր դանդաղ էր թռչում:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ՄՈՍԿՎԱ

Ինքնաթիռը վայրէջք կատարեց Մոսկվայի «Վնուկովո» օդանավակայանում: Տխուր էին նաև դիմավորողները: Հանդիսավորություն չկար: Լուռ էին բոլորը: Միայն «Բարի գալուստ» և հետո՝ հյուրանոց:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԿՐՈՆԻՑ ԳՈՐԾԵՐԻ ԽՈՐՀՐԻՈՒՄ

Փետրվարի 2-ին Նորին Սրբությունը հանդիպում ունեցավ ԽՍՀՄ Միահատորների խորհրդին առընթեր կրոնից գործերի խորհրդի նախագահ տիար Կ. Մ. Խարչևի հետ:

Տիար Խարչևը խոր վշտակցություն հայտնեց Վեհափառ Հայրապետին

աղետի առթիվ և պատրաստակամություն արտահայտեց աջակցել Նորին Սրբության բոլոր ջանքերին՝ երկրաշարժի հետևանքների շտապօրհանք վերացման համար: Վեհափառ Հայրապետը ակամատեսի վկայությամբ ներկայառեց աղետի տարողությունը, բացատրեց իր՝ ԱՄՆ այցելությանն նպատակ ու հույս հայտնեց, որ իր մխիթարական պատգամը որոշ չափով կամոքի հայ Սփյուռքի հոգեխոով ցավը՝ հայրենիքից հեռու, հարազատ եղբայրներին անմիջական օգնության հասնելու հնարավորությունից զուրկ: Տիար Խարչևը մաղթեց, որ Նորին Սրբությանն առաքելությունը պսակվի հաջողությամբ:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄՆ-Ի ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆԸ

Փետրվարի 2-ի երեկոյան ԱՄՆ-ի դեսպանատանը կազմակերպված էր մեծահանդես ընդունելություն ի պատիվ ամերիկացի նշանավոր քաղաքական, հասարակական և եկեղեցական գործիչ Ջեյսի Ջեկսոնի, որը մի քանի օր առաջ ժամանել էր Հայաստան, նաև Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, եղել էր աղետի վայրերում, բաժանել հայ ժողովրդի ցավն ու կորուստը ու խոստացել էր ապահովել ամերիկյան հասարակության ամբողջական աջակցությունը՝ երկրաշարժից տուժած վայրերում նոր կյանք վերականգնելու գործում:

Ընդունելությանը, ի թիվս օտարերկրյա բազմաթիվ դեսպանների և խորհրդային Միության բարձրաստիճան պաշտոնյաների, հրավիրված էր նաև Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը: Երոյթ ունեցան խորհրդային Միությունում ԱՄՆ-ի դեսպան պրն. Մեթյուքը, քարոզիչ Ջեյսի Ջեկսոնը և ԽՍՀՄ արտաքին գործերի նախարարի տեղակալ պրն. Պետրովսկին: Երեք ատենախոսներն էլ խոսեցին Հայաստանում տեղի ունեցած երկրաշարժի մասին, ընդգծեցին համաշխարհային հասարակայնության համագործակցության անհրաժեշտությունը, որպեսզի հնարավոր լինի ամենակարճ ժամանակամիջոցում բուժել երկրաշարժի պատճառած վերքերը: Դրվատական խոսքեր ասվեցին հայ ժողովրդի ոգեկան ամրության և Հայ Եկեղեցու դերի մասին, ի մասնավորի ընդգծվեց Վեհափառ Հայրապետի բոլորանվեր գործունեությունը տագնապի այս պահին: Ծնորհակալության խոսք ասաց Վեհափառ Հայրապետը:

ՄԵԿՆՈՒՄ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Փետրվարի 3-ին «Ծերեմեստեո—2» օդանավակայանից Մոսկվայից մեկնեց Ամենայն Հայոց Հայրապետը՝ ուղեկից ունենալով Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի թեմի առաջնորդ Տիրան եպս. Կյուրեղյանին և պրն. Գրիգոր Խանջյանին:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ՆՅՈՒ ՅՈՐՔ

Փետրվարի 3-ին, ուրբաթ, հետմիջօրեի ժամը 14.30-ին, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը ժամանեց Նյու Յորքի Ջոն Քենեդիի անվան միջազգային օդանավակայան: Նորին Սրբությանը դիմավորելու էին եկել

Ուղեյն տուր փնեանց ի հաւթոյր սրբութեան

Օրհնութիւն Մայր Հայրենոցիքէն և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն

Զուգ կաթողիկոսներ ԱՄՆ-ի հայ եկեղեցու բարձրատիպում
հոգևորականների հետ

Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների թեմակալ առաջնորդներ Ս. Թորգոմ և Ս. Վաչե արքեպիսկոպոսները, Ս. Մեսրոպ, Ս. Տաթև, Ս. Գրիգորիս արքագանները, ինչպես նաև Նյու Յորքի հայոց առաջնորդարանի հոգևոր դասը:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի հրավերով նույն օրը իր շքախմբով Նյու Յորք ժամանեց նաև Մեծի Տանն Կիլիկիո Գարեգին Բ կաթողիկոսը՝ համատեղ գործունեությամբ միավորելու համար ամերիկահայության ջանքերը՝ առավել արդյունավետ օժանդակություն կազմակերպելու համար:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐԸ ՆՅՈՒ ՅՈՐԶԻ Ս. ՎԱՐԴԱՆ ՏԱԾԱՐՈՒՄ

Փետրվարի 8-ի երեկոյան Ս. Վարդան տաճարի «Կոմիտաս», Նյու Յորքի «Համագգային», ինչպես նաև երեք այլ եկեղեցիների դպրաց դասերից կազմված երգչախմբի «Հրաշափառի» և «Ուրախ լերի» հզոր հնչյունների տակ և Հայրապետական մաղթերգի երգեցողությամբ երկու կաթողիկոսները առաջնորդվեցին Ս. Վարդան Մայր տաճար, ուր հավաքված էր ավելի քան երկու հազար հոգուց բաղկացած մի բազմություն, քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչներ, մամուլի թղթակիցներ:

Զուգ Վեհափառների համաքալ մուտքը տաճար այնքան ոգևորիչ էր, որ հավատացյալների շարքերը պայթեցին որոտընդոստ ծափողջույնով. պատմական պահ էր վերջին տարիների Հայ Եկեղեցու կյանքում ընդհանրապես և ամերիկահայ գաղութի կյանքում մասնավորապես:

Երկու կաթողիկոսներին բարի գալուստի խոսք ասաց ԱՄՆ-ի արևելյան թեմի առաջնորդ Ս. Թորգոմ արքեպս. Մանուկյանը, «Կու գաք երկրաշարժի օգնության և հայ ժողովուրդի մխիթարության տարբեր միջոցներ որոնելու, կործանած հայրենի տունը վերակառուցելու: Կարիքը ունինք Ձեր մխիթարության»*: Վերջում Սրբազան հայրը, դիմելով Վազգեն Ա կաթողիկոսին, ասաց. «Վեհափառ Տեր, Ձեր գավակները հուզումով կողջունեն Ձեր գալուստը և կմաղթեն արևշատ տարիներ: Կիսնդրենք բաշխել Ձեր օրհնությունը»:

Այս, ոգեշնչված՝ տաճարում տիրող համահայկական ոգևորությունից, Ամենայն Հայոց Հայրապետը տվեց իր պատգամը.

«Ի՞նչ մխիթարություն և ի՞նչ օրհնություն, որ շրջապատված եմ ձեզմով: Իմ հոգեկան խոր մխիթարությունը կապրիմ Ս. Տ. Գարեգին Բ Հայրապետի ներկայությամբ: Եկած ենք նույն զգացումներով, նույն հույսերով, որպեսզի միասին ձեռք-ձեռքի տանք և ապահովենք ամերիկահայության մասնակցությունը Հայաստանի վերակառուցման:

Կհավատամ, որ մեր երկուքի ներկայությունը և գործակցությունը պիտի ստեղծեն մեր մթնոլորտ, որ պիտի առաջնորդեն մեզ մինչև երկու եկեղեցիներու վերամիավորում: Գուցե տակավին այդ մեկը ժամանակի կկարոտի: Սակայն, այլևս ժամանակն է, որ փոխադարձ սիրով և հասկացողությամբ ճանապարհը բացվի, որ մեզի տանի այն կետին, որ աշխարհի բո-

* Այս հատվածի խոսքերի ուղղակի մեջբերումները առնված են «Նոր կեսն» շաբաթաթերթի 1989 թ. փետրվարի 9-ի համարից:

Երկու վեհափառները «Հրաշագիտ»-ով մուտք են գործում Նյու Յորքի Ս. Վարդան տաճար
(8 փետրվար 1989 թ.)

լոր հայկական եկեղեցիներում դռները քաց ըլլան հայ բոլոր եկեղեցականներուն և հայ հավատացյալներուն առջև: Բոլորս պիտի սպասենք վերամիավորման լրումի պահին»: Ապա Նորին Սրբությունը խոսելով երկրաշարժի մասին ասաց. «Մենք հոգեպես այնքան տխուր ենք, մեր սրտերը այնքան լեցուն վշտով, որ կարելի չէ մխիթարությամբ ծածկել»: Վեհավառ Հաղթապետը հուզումով պատմեց աղետյալ վայրեր կատարած իր այցելությունների մասին՝ Լենինական, Սպիտակ, Ստեփանավան և Կիրովական. «Ղժվար է այս Երեւոն Հայաստան ապրիլ և տեսնել աղետյալ ժողովուրդին պատկերը: Անոնք կուգեն մնալ հայրենի հողին վրա: Հեռացուները կվերադառնան. լսեցի՝ շատերը: Անոնք ունին բողոք, խնդրանք, աղերս: Ամեն մեկը ունի իր ողբերգությունը»:

Վեհափառը սրտառույշ մանրամասներ պատմեց և ընդգծեց մանավանդ հայ ժողովրդի կամքն ու վճռականությունը՝ պատվով դուրս գալու այս ամենակործան արհավիրքից: Խոսեց Խորհրդային Միության կենտրոնական կառավարության մեծածախս ներդրումների և Խորհրդային Միության ժողովուրդների աջակցության, արտասահմանյան քաղաքիվ երկրների վըշտակցության և գործարար օժանդակության մասին, սպա ե սփյուռքահայության միլիոնանոց զանգվածների եղբայրական գորակցության մասին և խոսքն ավարտեց ասելով. «Կբերեմ ձեզի մեր ժողովուրդին համառ կամքը՝ հաղթահարելու դժվարությունները: Վստահ եմ, որ մեր առաքելությունը հաջողությամբ կսպասկվի: Ողջ լերուք»:

Ապա խոսք ասուով Գարեգին Բ կաթողիկոսը. «Այս պահը իմ կյանքի գերագույն երջանկության պահերեն մեկն է: Կողք-կողքի Վազգեն Ա կաթողիկոսին հետ Ս. Վարդան Մայր տաճարին մեջ. գերազանցապես գոհունակություն կհայտնեմ Աստուծո, որ այս պահը շնորհեց:

Պատմությունը անցյալին հետ կնույնացնենք, այս պահուն սակայն մենք պատմությունը կկերտենք»:

Ապա Կիլիկյան Աթոռի գահակալը խոսեց զույգ Վեհափառների համատեղ կոչի մասին: «Պահպանենք Հայաստանը,—շարունակեց Գարեգին Վեհափառը,—որովհետև չունինք երկու Հայաստան, պահպանենք Եկեղեցին, որովհետև չունինք երկու Եկեղեցի, այլ միայն մեկ Եկեղեցի: Մեկ Հայաստան, մեկ Եկեղեցի, մեկ հայություն: Այս է մեր երկիրը, այս է մեր Հայաստանը. մեկ Հայրենիք, մեկ միասնականություն»:

«Մեր եղբայրը Վազգեն կաթողիկոս,—ընդգծեց Մեծի Տանն Կիլիկիո գահակալը,—ըսավ որ մեր երազն է՝ խտրություն չդնել: Վեհափառ, էս այս գաղութին մեջ ապրած եմ. այս վայրկյանը իմ երազս եղած է. եկեք միասին գործենք, չսպասենք. հիմա է պահը: Տարակարծությունների ունեցած ենք պատմության ընթացքին, որոնք դարմանված են: Հիմնականը ազգն է, հիմնականը Եկեղեցին է: Կոչ կընեմ բոլորին, կղերականներուն և հավատացյալներուն. ոչ մեկ խտրություն դրեք. գացեք այն եկեղեցիները որոնք էջմիածնական են: Ասիկա մահ ժողովուրդին ցանկությունն է»:

Ապա Գարեգին կաթողիկոսը խոսեց երկրաշարժի մասին և եզրակացրեց.

«Աշխարհը արթնցավ Հայաստանի համար: 97 երկիրներն օգնություն հասավ Հայաստան: Պետք է արժեքներ աշխարհին մեզի տված վկայաթուղթը: Պզտիկ հարցերով մեր կյանքը չթունավորենք: Աշխարհին պետք է զգացնենք, որ Հայաստանը մերն է: Ինչ որ մենք պիտի ընենք, դուրսեն

Հայրապետական պատարագ Նյու Յորքի Սենտ Զին Դե Դիվայն տաճարում
(5 փետրվար 1989 թ.)

տրված նպաստ չէ: Մեր տունն է, որ կշինենք: Այս գիտակցությունը պետք է ծագի մեր մեջ»*:

Երկու կաթողիկոսների պատգամից հետո հնչեց քառաձայն «Հայր մերը», ե հավատացյալները գոհունակ սրտով, միասնական կամքով և ոտքի կանգնելու լավատեսական վճռականությամբ հեռացան Ս. Վարդան Սպարապետի անունը կրող Տաճարից:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Փետրվարի 4-ին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը հյուրանոցի իր հարկաբաժնում խորհրդակցական հանդիպումներ ունեցավ նախ Մայր Աթոռի միաքան Եպիսկոպոսների հետ: Ապա, օրվա երկրորդ կեսին Ամենայն Հայոց Հայրապետին այցելեց Գարեգին Բ կաթողիկոսը՝ Կիլիկյան Աթոռի Եպիսկոպոսների հետ: Վազգեն Ա Վեհափառը թղթին մանրամասն ներկայացրեց այցելության ծրագիրն ու իր առաքելության նպատակը՝ միասնական ջանքերով առավելագույն աբդյունքի հասնելու համար:

Իսկ փետրվարի 5-ին, առավոտյան, Վեհափառ Հայրապետը ընդունեց ՀԲԸՄ ներկայացուցիչներին՝ տիկին Լուիզ-Սիմոնի գլխավորությամբ: Ապա Նորին Սրբությանը ներկայացան Բրազիլիայի հայ գաղութի ներկայացուցիչները Տաթև եպս. Ղարիբյանի գլխավորությամբ:

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ST. JOHN THE DIVINE ՏԱԺԱՐՈՒՄ

Փետրվարի 5-ին, կիրակի օրը, ավելի քան տասնհինգ հազար հայ հավատացյալներ Նյու Յորքի ընդարձակածավալ St. John The Divine տաճարում սպասում էին արարողության: Այնտեղ էին քույր Եկեղեցիների պետեր, պաշտոնական անձինք և թղթակիցներ: Ամենակարևորը, սակայն, այդ օրը առաջին անգամ կողք-կողքի աղոթքի էին կանգնել հայ ժողովրդի զավակները՝ միասնական աղերսով առ Աստված. չկար էջմիածնական ու Անթիլիասական, չկային տարբեր կուսակցությունների առանձնացյալ ներկայացուցիչներ, չկային տարբեր հարանվանությունների, քաղաքական, բարեսիրական և եկեղեցական զանազան կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ, այլ կար միական, իրերահաղորդ, համազգային համագործակցության պատրաստակամ հայ ժողովուրդ: Պատարագիչն էր Նորին Սուրբ Օծություն S. S. Վազգեն Ա կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց: Սըրբազան պատարագին ներկա էր Մեծի Տանն Կիլիկիո Գարեգին Բ կաթողիկոսը: Այդպիսին էր օրվա խորհուրդը եկեղեցական պետերի, քաղաքական ղեկավարների, կազմակերպչական մարմինների, բայց մանավանդ ժողովրդի համար, որ երբեք այսքան միատարր չէր եղել: Պատարագը առավել հուզական ու նվիրական էր ներկայությամբ այն աղետյալ երեխաների, որոնք բերվել էին ավերյալ Լեռնականից՝ մասնագիտական բուժում ստանալու համար: Թաց էին բոլորի աչքերը ի տես այդ անդամահատված կամ այլ ծանր վնասվածքներ ստացած 18 երեխաների, որոնք նստած էին ծաղիկներով ու վիրակապերով:

* Վերջ «Նոր կեանքից» մեջբերումների:

Երբ երգեհոնի և շարականի ուղեկցությամբ երկու Հայրապետները առաջնորդվեցին սուրբ խորան, տաճարի Անգլիկան Եկեղեցու պետ եպիսկոպոսը ողջունեց նրանց և ժողովրդին: Նա բարի գալուստին գուշարեց նաև իր մաղթանքները, որ Աստված Էր օրհնությունն ու մխիթարությունը պարգևի զուգ Վեհափառներին և հայ ժողովրդին: Նորին Սրբություն Վազգեն Ա Վեհափառը շնորհակալություն հայտնեց և ասաց, որ այս իր չորրորդ այցելությունը st. John The Divine տաճար առավել հատկանշական է դառնում Գարեգին Բ կաթողիկոսի ներկայությամբ. «Սիսուին կներկայացնենք ամբողջական Հայաստանյայց Եկեղեցին,—ասաց Ամենայն Հայոց Հայրապետը:— Այս պահուն, սիրեցյալ եղբայր, կուզեի ձեզի վստահեցնել, որ այստեղ ներկա է ոչ միայն նյութաբանայ, ամերիկամայ ժողովուրդը, այլև Հայաստանի և Սփյուռքի ողջ հայությունը: Բոլորս կաղոթենք, որ Աստված այս տաճարը բարգավաճ պահե և Ս. Հոգիի շնորհները բաժնե: Կաղոթեմ առ Աստված, որ մեզ զորացնե ա. պատարագով և եղբայրական սիրով»:

Ապա սկսվեց պատարագի հոգեպարար արարողությունը: «Հայր մեր»-ից առաջ Նորին Սրբությունը հավատացյալ բազմությանը բաշխեց իր հայրապետական պատգամը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա-Ի ՔԱՐՈՉԸ
(5 փետրվար 1989 թ.)

«Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. ամեն»:

«Ձի բարի կամ զի վայելուչ, զի բնակեան եղբարք ի միասին»:

Սիրեցեալ հոգևոր եղբայրներ և հաւատացեալներ,

Իմ առաջին զգացումը այս պահուն հոգեկան գոհունակութիւնն է, որ այս սուրբ Տաճարի կամարներուն տակ միասին կը գտնուիմ մեր քոյր Եկեղեցիներու և մեր առաքելական մայր Եկեղեցւոյ եղբայրներուն հետ, այս անգամ թէե շատ տխուր առիթով մը: Բայց գուցէ այդ իսկ պատճառաւ առաւել խորհրդալի է այս պահը, երբ մեզ կը միաւորեն վիշտն ու տառապանքը: Իրօք, այս պահուն մենք բոլորս աւելի ուժգնօրէն կը զգանք որ միատեղ բնակուող եղբայրներ ենք Քրիստոսի սիրոյն մէջ, մարդկային ճակատագրի ողբերգութիւնը ապրող: Ձեր ներկայութիւնը մխիթարութիւն է ինձ համար, մեր Եկեղեցիին ու ժողովուրդին համար:

Բարի ողջոյն բոլորիդ և Աստուծոյ օրհնութիւնը Ամենայն Հայոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնէն:

Այո, տխուր է այս պահը: Սգաւոր է Հայ Եկեղեցին իր հաւատացեալներուն հետ միասին: Սգաւոր է մանաւանդ Հայաստանի մեր ժողովուրդը, որ մենք հարուած կրեց անցեալ 7 Դեկտեմբերին, սաստկագոյն երկրաշարժի հետևանքով, որ իր վրատակներուն տակ թաղեց աւելի քան քսան և հինգ հազար բնակիչներ, մեծ մասը երեխաներ ու պատանիներ, հիւսիսային Հայաստանի չորս քաղաքներու և 58 գիւղերու մէջ: Նաև մօտ քսան հազար վիրաւորներ, որոնց մէջ շատերը ծանր վիճակի մէջ են տակաւին: Իսկ նիւթական վնասները, աւերումները անհաշուելի են:

Փլուզումի ենթարկուած են ոչ միայն շինութիւնները, այլև խոճապահար վերապրողներու սրտերը: Երկրաշարժի հիմնգերորդ օրը, Դեկտեմբերի 11-ին, ես այցելեցի Լենինական քաղաքը և տեսայ, զգացի այդ խոր-

տակուած սրտերը՝ վշտի, յուսահատութեան, խելագարութեան անդունդի եզրին հասած:

Աղօթք և հոգեհանգիստ կատարեցինք Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ մէջ, որ հրաշքով կանգուն էր մնացած, միայն զանգակատունը վղած էր: Մխիթարութեան և օրհնութեան խօսք արտասանեցի ներկայ ժողովուրդին թէ՛ եկեղեցւոյ մէջ և թէ՛ յետոյ քաղաքի հրապարակի վրայ հաւաքուած բազմութեան: Թէե բոլորը լուռ, քարացած ինձ կը լսէին, բայց կը զգայի թէ ինձ չեն հասկնալ, և վիճակի չեն հասկնալու: Բոլորի խօսքն էր. «Վեհափառ, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը»: Միջին տարիքի մարդ մը մօտեցաւ ինձի արցունքը աչքերուն՝ ըսելով. «Փառք Աստուծոյ, Երկու երեխաներիցս մէկին գտայ սուերակների տակ»: Հարցուցի՝ «Ինչպե՞ս է, առո՞ղջ է, վիրաւորուած է»: Պատասխանեց հեկեկալով. «Վեհափառ, դիտէ՛ք գտայ, իսկ աղջկանս դիտէ՛ք էլ չգտայ»: Ապա մայրիկ մը, որ իր երեք զաւակները կորսնցուցած էր, բացականչեց՝ «Թող Աստուած մի երկրաշարժ էլ տայ, բոլորս թաղուենք ու ամէն ինչ վերջանայ»: Երիտասարդ մը՝ «Վեհափառ, մենք քրիստոնէայ հին ժողովուրդ ենք, ինչո՞ւ Աստուած միշտ միայն մեզ է պատժում աղէտներով, կոտորածներով, իսկ միւսներին ոչինչ չի պատահում»: Իսկ հեռուէն երիտասարդ ձայն մը հնչեց՝ «Բայց, Վեհափառ, Ղարաբաղն էլ չմոռանանք»: Ահա հոգեկան պատկերը մեր աղէտեալ ժողովուրդին, այդ օրերուն:

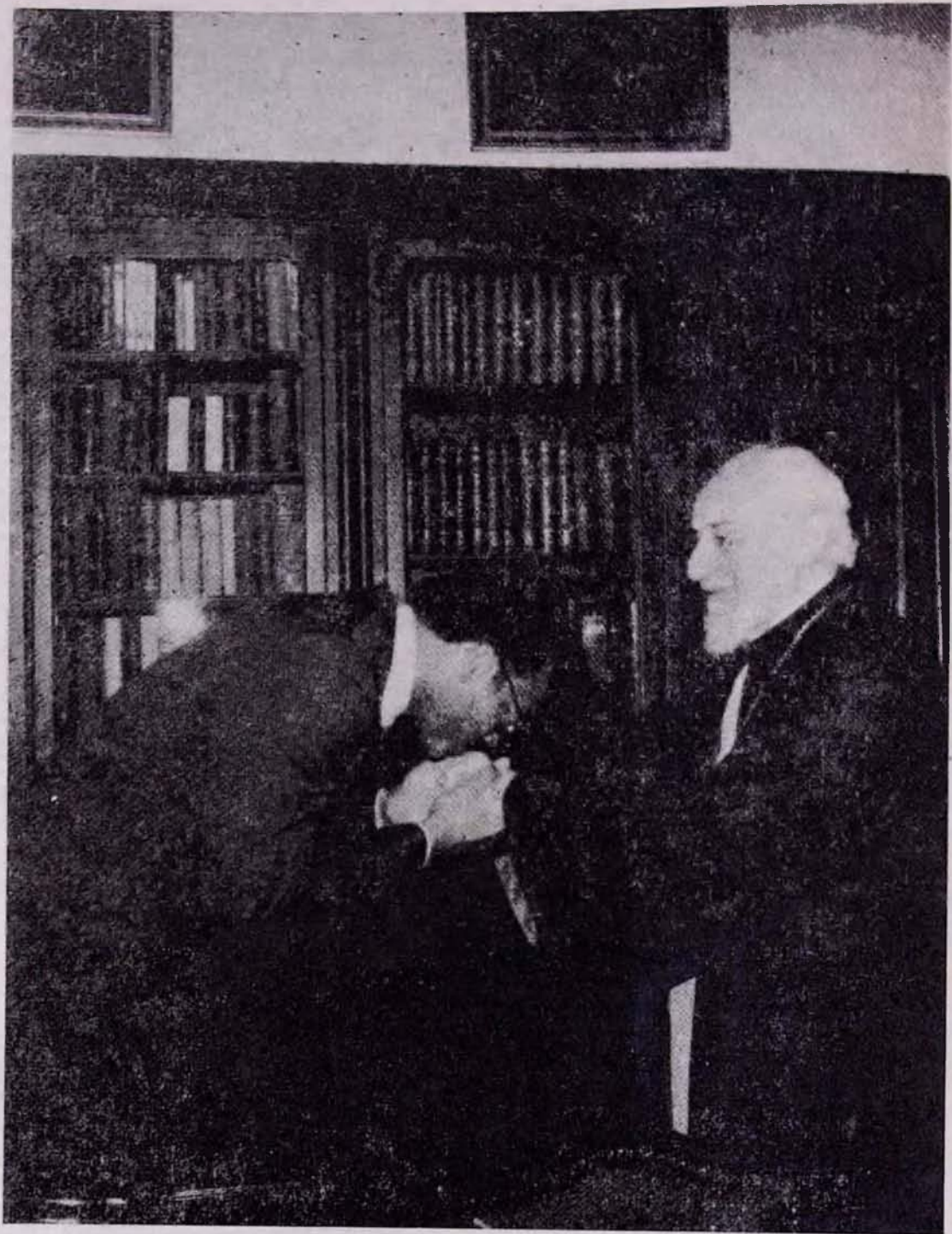
Յունուարի 21-ին այցելեցի նաև Սպիտակ, Կիրովական և Ստեփանավան քաղաքները: Քրեթե՛ն նոյն հոգեկան վիճակը, թէև շնորհիւ պետական մեծածախ միջոցառումներու և օգնութիւններու խորհրդային Միութեան հանրապետութիւններէն և արտասահմանեան երկիրներէն, կացութիւնը սկսած էր զգայի կերպով բարելաւուիլ: Այնուամենայնիւ մեծ հարցը զոր արագ կարելի չէ լուծել, այն է, որ շուրջ կէս միլիոն բնակիչներ անտուն մնացած են: Յառաջիկայ երեք-հինգ տարիներու ընթացքին անհրաժեշտ է հարիւր հազար բնակարան կառուցել, բացի բազմահարիւր դպրոցներէ, հիւանդանոցներէ, առողջարաններէ, վարչական շէնքերէ, գործարաններէ և զիւրատնտեսական շինութիւններէ:

Ահա այս կացութեան առջև գտնուելով և քաջ տեղեակ ըլլալով արտասահմանի մեր հաւատացեալներու պատրաստակամութեան և բուռն փափաքին՝ օգնութեան ձեռք երկարելու վերաշինութեան մեծ գործին, ես պարտք համարեցի անձամբ գալ իմ օրհնութիւնը բերելու ամերիկահայութեան հայրենաշէն գործի կազմակերպման սկզբնաւորումին:

Եւ շատ մխիթարուած եմ, որ այս աստուածահաճոյ շինարար գործի կազմակերպումը պիտի կատարուի լիակատար միասնութեանը Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկաներու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համայնքներու, հայ Կաթողիկէ և Աւետարանական համայնքներու և բոլոր բարեսիրական, մշակութային, հասարակական, ազգային կազմակերպութիւններու:

Ինձ համար մխիթարութիւն է նաև, որ առաջադրուած հայրենաշէն գործի կազմակերպման այս պահուն, իմ հրաւերով, մեր մէջ իմ կողքին կը գտնուի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Փարեգին Բ. Կաթողիկոսը, իբրև վշտակից և գործակից հարազատ եղբայր:

Մեր ազգային կեանքին մէջ եղան անցեալ տարւոյ Ղարաբաղեան տագնապալի իրադարձութիւնները և ապա երկրաշարժի այս սոհաւոր հարուածը, բնական էր, որ Մայր Աթոռս և Կիլիկեան Աթոռը առաւել միանային իրենց մտահոգութիւններով, առաւել ներդաշնակէին իրենց մտածում-

Զեյսի Զեկանը Մայր Աթոռում

ները այն հրամայականով, որ, ամեն բանէ վեր, մենք մէկ ժողովուրդ ենք՝ մէկ Եկեղեցիով, մէկ մայր հայրենիքով, մէկ ճակատագրով և մէկ ապագայով: Այդ գիտակցութեամբ է, որ մենք պիտի մէկտեղենք մեր ուժերը իբրև գործակից եղբայրներ: Եւ ես կ'աղոթեմ, որ եղբայրական սիրոյ և գործակցութեան այս ոգին, որ պայծառ կերպով կ'արտայայտուի Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի և Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի յարաբերութեանց մակարդակի վրայ, հետզհետէ տարածուի ամենուրեք հայ սփիւռքի մէջ, մանաւանդ այս մեծ երկրի երկնքի տակ, ու ծաւալի գործակցութիւնը թեմական կեանքի մակարդակի վրայ, որպէսզի երջանիկ օր մը դուք հասնիք եկեղեցական վարչա-կազմակերպչական վերամիաւորման:

Վաղը պիտի գումարուի խորհրդակցական ժողովը Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկացիներու հայկական եկեղեցական համայնքներու և կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն: Մեր առաջադրանքը պիտի ըլլայ ժողովականները տեղեակ դարձնել, ճշգրիտ տուեալներով, Ստեփանաւան լաղաքի վերաշինութեան ծրագիրներուն, այն մտածումով, թէ բոլոր մասնակից կազմակերպութիւնները պիտի կարողանան ճշտել իրենց մասնակցութեան բաժինը այդ լաղաքի վերակառուցման ընդհանուր ծրագրին մէջ: Վստահ եմ, թէ ամերիկահայութիւնը իր առջև դրած այս հայրենաշէն գործը պատուով պիտի կյանքի կոչէ:

Սիրելի հաւատացեալներ, մենք քրիստոնէայ ժողովուրդ ենք մօտ երկու հազար տարիներէ ի վեր: Դարերու ընթացքին բազում փոթորիկներ, աղէտներ ու կոտորածներ տեսած ենք: Երբեմն յուսահատութեան ու մահուան եզրին հասած ենք, ինչպէս 1915-ի ցեղասպանութեան սև օրերուն, սակայն ամեն անգամ վերագտած ենք մեր ուժերը, մեր լատենտութիւնը, մեր վերածնունդը:

Այս ոգին կայ նաև այսօր Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կեանքէն ներս: Մեր երկրին մէջ, վերջին քանի մը տարիներուն, վերագնահատումներու այս շրջանին, մեր Եկեղեցական կեանքը նոր փուլի մէջ մտած է: Կ'ընթանա դէպի աւելի լաւ: Ժամանակը ինչքան կը փոխէ կեանքի երեսը մեր օրերուն աչտեղ: Դուք գիտէք, թէ ինչքան ծանր օրեր ապրեցան Էջմիածինը և Հայաստանեայց Եկեղեցին երկար տարիներ, մանաւանդ Բ աշխարհամարտէն առաջ: Պահ մը նոյնիսկ հայ հաւատացեալ ժողովուրդը յուսահատութեան սեմին հասած էր այն օրերուն, երբ Խորէն Մուրադեան կաթողիկոսը իր աչքերը կը փակեր ողբերգական պայմաններու մէջ: Փառք Աստուծոյ, այդ տխուր օրերը այժմ հեռու են մեզմէ, և քալլ առ քալլ մեր Եկեղեցին կը գտնէ իր բնական ընթացքը: Անգամ մը ևս կը փաստուի, որ մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս, միշտ յաղթական է: Եւ ահա, երկրաշարժէն ետք, Հայաստանի ժողովուրդին մօտին մէջ վերաշինութիւն ըսելով կը հասկցուի նաև վերաշինութիւնը մեր հոգևոր կեանքին: Հրաշքի համագոր երևոյթ է, որ ժողովուրդն ու մտաւորականները կը վերադառնան իրենց քրիստոնէական արմատներուն: Նոյնիսկ հիւանդանոցներուն մէջ, շատեր տակաւին մկրտուած չըլլալով, կը դիմեն այցելու կղերականներուն և կը մկրտուին: Ինչպէս գիտէք, նոր վանքեր և եկեղեցիներ վերաբացուեցան: Ոմանք կը կարոտին վերանորոգման: Այս աշխատանքը պիտի շարունակենք ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաև Ղարաբաղի մէջ, ուր ժողովուրդը ներշնչուած է քրիստոնէական հաւատքով: Արցախի մէջ արդէն պետութիւնը որոշեց վերադարձնել երկու եկեղեցիներ: Կը սպասենք, որ վերադարձուին նաև Ամարասի և Գանձասարի վանքերը: Ըսողներ կ'ըլլան, թէ Գանձասարը հայկական վանք

չէ: Ասիկա մինչև երկինք աղաղակող անարդարութիւն է: Գանձասարի վանքը տարիներ շարունակ եղած է Ղարաբաղի հոգևոր կեդրոնը ու մահ այնտեղէն սկիզբ առած է հայ ազատագրական շարժումը:

Մինաս վարդապետ և Իսրայէլ Օրի Գանձասարէն մեկնած են դէպի Եվրոպա և Ռուսիա՝ օգնութիւն խնդրելու Հայաստանի ազատագրութեան համար: Մարդարապատի հրդեհը սկիզբ առած է Գանձասարէն արձակուած կայծերէն: Թող Աստուած մեզ զօրացնէ մեր արդար պայքարի յաղթանակին համար:

Միշտ արտասուքով ցանած ենք և ցնծութեամբ հնձած: Այսօր ալ մոյն ժողովուրդն ենք. և վերջացնել առաջ կ'ոգեկոչենք հայ բանաստեղծի պատգամը՝ «Կանգնի՛ր, անկեալ իմ ժողովուրդ և հաւատա՛ և տոկա՛, ցաւերի մէջ կայ մեծ խորհուրդ և խաչեալին մահ չկայ»:

Իմ հայրական սէրը, մաղթանքները և օրհնութիւնը ձեզի. քաջալերուեցէք և ձեր սրտերը պիտի զօրանան:

«Քաջալերեցարուք և զօրացիմ սիրտք ձեր, ամենեքեան ոչք յուսացեալ էք ի Տէր»: Ամէն:

Հավարտ ս. պատարագի տեղի ունեցաւ հոգեհանգստյան պաշտոն՝ երկրաշարժի և Սումգայիթի զոհերի հիշատակին:

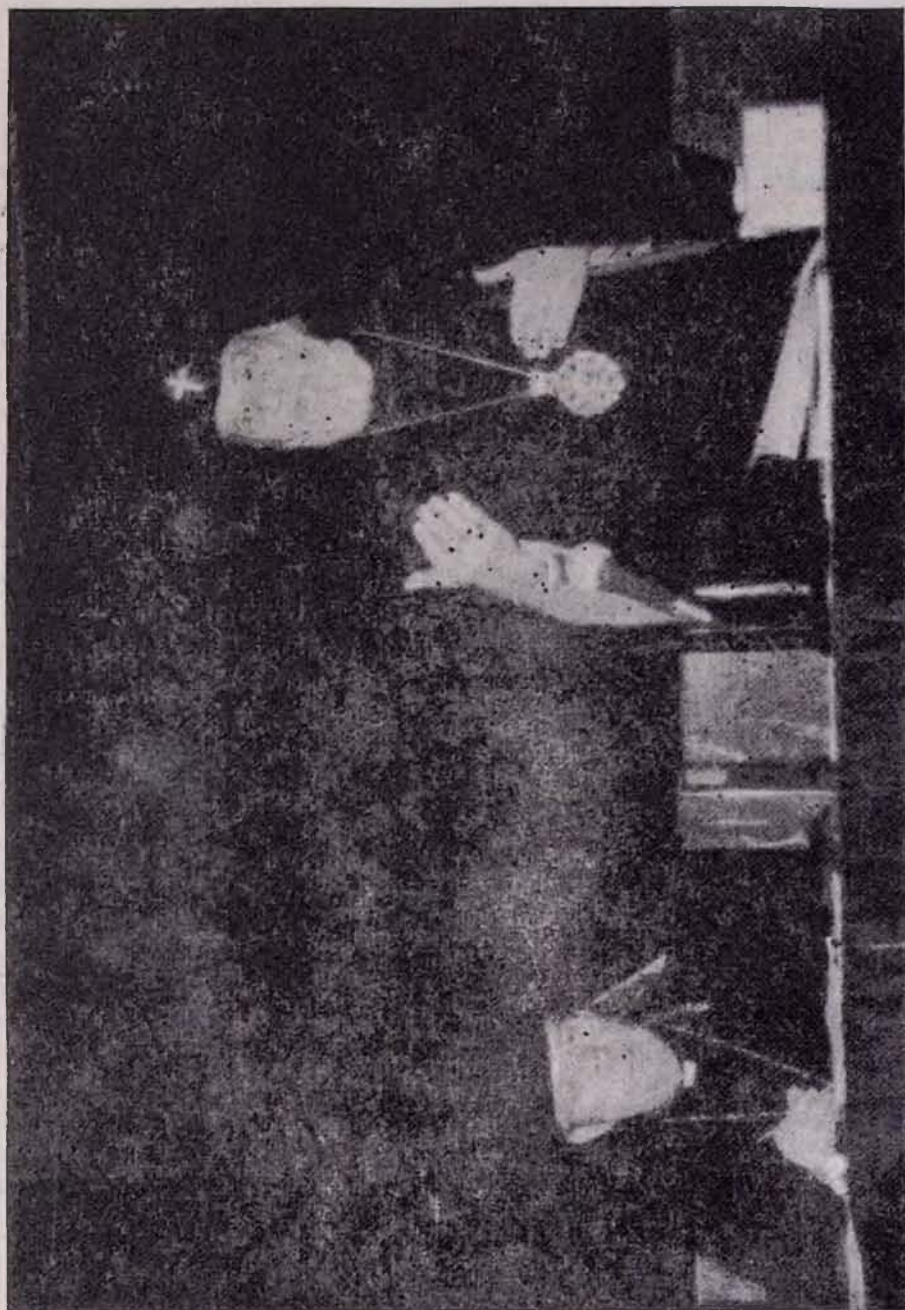
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՆՅՈՒ ՅՈՐՔԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆՈՒՄ

Փետրվարի 6-ին երկու կաթողիկոսներին քաղաքապետարանում ընդունեց Նյու Յորքի քաղաքապետ Էդուարդ Քոչը: Մեծարգո քաղաքապետը ողջունեց նրկու Հայրապետների այցելությունը Նյու Յորք: Վշտակցություն հայտնեց հայ ժողովրդի մեծ ցավին: Զույգ Վեհափառները խոսեցին երկրաշարժի ծանրագույն հետևանքների մասին, բացատրեցին իրենց առաքելության նպատակը, արտահայտեցին հայ ժողովրդի վնասակարությունը՝ ավերակներից մորթո հառնելու: Մեծարգո քաղաքապետը Հայրապետների առաքելությունը համարեց սեփական ժողովրդի ճակատագրով խորագույն մտահոգության արտահայտություն և նրանց մաղթեց հաջողություններ և բազմարդյուն գործունեություն:

ՄԻԱՑՑԱԼ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Փետրվարի 6-ին Ս. Վարդան Մայր տաճարում տեղի ունեցաւ ընդարձակ միացյալ խորհրդակցական ժողով Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի գլխավորությամբ, ներկայությամբ Գարեգին Բ կաթողիկոսի, մասնակցությամբ Հյուսիսային և Հարավային Ամերիկաների թեմակալ-առաջնորդների և մոտ 30 հայկական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների: Խորհրդակցության նպատակը մեկն էր. միավորել բոլորի ջանքերը Վազգեն Վեհափառի առաջադրած ծրագրի իրականացման համար. Նորին Սրբությունը առաջարկում էր միջոցները միավորել Ստեփանավան քաղաքի գոնե մասամբ վերականգնման համար:

Նախ հանդես եկաւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը՝ ժողովականներին ներկայացնելու իր մտածումներն ու ծրագրերը:

Փետրվարի 6-ին. վեճափամ Հայրապետը բացում է ժողովը

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ՝ ԱՐՏԱՍԱՆՎԱԾ
Ս. ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱԾԱՐՈՒՄ ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՎ
(6 փետրվար 1989 թ.)

Այս պահը չափազանց հուզիչ է և քաջալերիչ: Հուզիչ, որովհետև կուգամ Ս. Էջմիածնեն, Մայր Հայաստանեն տխուր առիթով մը: Ինչպես գիտեք, այնտեղ, Հայաստանի հյուսիսային շրջանը՝ Ծիրակի և Լոռիի տարածքի վրա տեղի ունեցավ սաստիկ երկրաշարժը 7-ը դեկտեմբերի: Երկրաշարժ մը, որուն սաստկությունը բացառիկ էր նույնիսկ աշխարհի պատմության մեջ: Ռիստերի 9—10 աստիճանի չափանիշով երկրաշարժներ աշխարհի վրա քիչ տեղի ունեցած են: Այդ սաստկագույն երկրաշարժը մեր ազգի բաժինը եղավ, մեր ուրիշ մտահոգություններու և վիշտերու վրա ավելանալով: Այս աղետի առջև առաջին վայրկյանին մենք՝ բոլոր այնտեղ ապրողներս, Հայաստանի ժողովուրդը, մանավանդ աղետահար ժողովուրդը՝ սարսափի, խուճապի, հուսահատության մթնոլորտի մեջ էինք: Կարծես թե աշխարհի վերջը եկած ըլլար: Ես այդ զգացի մանավանդ երբ չորս օր հետո անձամբ այցելեցի Լենինական քաղաքը: Սակայն անցան շաբաթներ և արդեն երկու ամիս, և մեր ժողովուրդը ինքզինքը սկսավ գտնել հոգեբանորեն, հուսահատության վիճակը գրեթե փարատեցավ: Սակայն մնացին բազում դժվարություններ, որոնց առջև կգտնվին մեր աղետոյալ զավակները: Մեր պետական մարմինները բնականաբար առաջին հերթին, առաջին օրեն իսկ սկսան իրենց օգնության աշխատանքները ծավալել թե՛ Հայաստանի և թե՛ ամբողջ Խորհրդային Միության տարածքի վրա: Կնախատեսվի նույնիսկ, որ երեք տարիներու ընթացքին վերաշինվին ավերված քաղաքներն ու գյուղերը, առանց բացառության, ամբողջապես, օգնությամբ ու գործակցությամբ Խորհրդային Միության բոլոր հանրապետություններու: Հիմա արդեն որակյալ մասնագետներ, բանվորներ և վարպետներ կաշխատին այդ բոլոր շրջաններուն մեջ, եկած մասնավորապես Ռուսաստանեն, Ուկրաինայեն, Վրաստանեն: Պետք է ըսել, որ վրացիները այս առիթով բացառիկ արտցավությամբ և զոհաբերության ոգիով գործի անցած են: Այս հարցերու վերաբերյալ շինարարական ավելի մանրամասնություններ քիչ հետո պիտի ներկայացնե ինձ հետ եկած նկարիչ Գրիգոր Խանջյանը: Առաջին օրերեն ես, իբրև Հայոց Հայրապետ, հոգեպես մխիթարվեցու, որ նաև արտասահմանի հայության հոգին, խիղճը ցնցվեցավ: Եվ ամեն գաղութներեն, առանց բացառության, եկան օգնության պատրաստակամություններ, ներկայացուցիչներ, պատվիրակություններ գրեթե ամեն օր: Նաև ապրանքներ՝ դեղորայք, հագուստեղեն, սննդամթերք, վրաններ նույնիսկ, հարյուրավոր օդանավերով (Երևանի օդանավակայանը), Խորհրդային Միության տարբեր շրջաններեն և արտասահմանի օտար պետություններու կողմեն, եկեղեցական կազմակերպություններու կողմեն և այլն: Բայց ինձ համար նշանակալից էր և խորհրդանշական այն վերաբերմունքը, որ ունեցավ արտասահմանի ողջ հայությունը, դուք բոլորդ, որոնք այսօր կներկայացնեք ամերիկյան հողամասի շրջանները, Կանադայեն սկսյալ մինչև Բուենոս Այրես:

Այս քաջալերիչ, մխիթարիչ, հուզիչ պատկերի առջև ես հարմար և անհրաժեշտ գտա, որպեսզի անձամբ գամ Գարեգին Վեհափառի հետ միասին այստեղ՝ հովանավորելու այս օգնության գործի սկզբնավորումը, մեր օրհնությունը բերելով: Իմ կարծիքով լավ ըրինք, որ մենք եկանք Գա-

րեզին վեհափառի հետ միասին: Նախ, որպեսզի ընդգծվի, որ այս մեծ գործի առջև համայն հայությունը իր միասնությունը պիտի հռչակե, ինչ որ եղավ: Սքանչելի երևույթ մըն է այս, որ իմաստ և նշանակություն ունի ոչ միայն այդ շինարարական գործի առնչությամբ, այլ ընդհանրապես մեր ապագա կյանքի զարգացման ընթացքին՝ Հայրենիք—Սփյուռք, Էջմիածին—Անթիլիաս հարաբերություններու ճանապարհի վրա: Գալով գործնական հարցերուն, մեր առաջադրանքն է, որ ամեն մեկ կազմակերպություն ինքը ընտրե իր շինարարական առարկան, իր աշխատանքի բաժինը և ուղղակի հարաբերության մեջ մտնե մոտ ապագային Մայր Աթոռի հետ: Մայր Աթոռս միջնորդ հանդիսանալու դերին մեջ կգտնվի: Մենք պիտի չզբաղինք թեքնիք հարցերով: Բայց միջնորդ պիտի հանդիսանանք, որպեսզի մեր ներկայացուցիչները զան և ուղղակի հարաբերության մեջ մտնեն պետական կեդրոնական մարմնի հետ, որ կազմված է նախարարաց խորհրդի կողքին: Անոնց հետ է, որ պետք է խոսքի նստինք, հայտնվի փափագը, ծրագիրը և կազմվի արձանագրություն հատուկ մանրամասնություններով, ճշտումներով: Մեր վարչապետը լայնախոհ մարդ է, ըսավ. «Ամեն մեկը թող գա իր մտածումներով, իր ծրագիրներով, իր փափագին համաձայն, այս կամ այն շինարարական գործը ստանձնե, իր անունը ալ կարձանագրվի շենքի վրա՝ պատմության մեջ որպես հիշատակ»: Ահա այդպիսի լայն, ազատ հնարավորություններ կան, որ ամեն միավոր իր հնարավորության սահմանի մեջ, իր չափի և իր փափագի համաձայն իրականացնե այն, ինչ որ ծրագրած է համապատասխան կազմակերպությունը: Իմ կարծիքով, շատ գործնական գործելակերպ է այս: Այստեղ հատուկ մարմին մը ստեղծելու կարիքը պիտի չըլլա: Գործնական ըլլանք և խուսափինք ապագա բարդություններէ: Մեր մեկնելեն հետո ձեզմե ամեն մեկ կազմակերպություն ինքը պիտի որոշե իր ընելիքը և ուղղակի հարաբերության մեջ մտնե Մայր Աթոռի հետ, որպեսզի մենք, իբրև միջնորդ, ներկայացնենք տվալ պետական մարմնին և ծրագիրը կազմվի: Կարծեմ, որ կրնա պատահիլ, որ մեկ-երկու, կամ գուցե երեք միավոր ձեր շրջաններեն միանան, այդ ուրիշ խնդիր է, այդ ձեր հարցն է, և միասին իրականացնեն մեկ ծրագիր: Օրինակի համար, եթե ոչ թե պարզ դպրոցի մը, մանկապարտեզի մը կամ հիվանդանոցի մը հարց ըլլա, այլ ֆաբրիկայի մը ստեղծման, որ պետք է ըսել, շատ կարևոր է տնտեսական կյանքի զարգացման և բնակչության աշխատանք հայթայթելու տեսակետեն: Դուք գործի մարդիկ եք, կարծեմ ինքներդ ալ լավ կհասկանաք այդ: Քանի մը մեծ ֆաբրիկաներ կային մանավանդ Ստեփանավանի շրջանը, որ բավական կարևոր կեդրոն է, հռչակավոր հուլանդական պանիրի մեծ ֆաբրիկա մը կար, որ հռչակ ուներ ամբողջ Միության մեջ: Այդ ֆաբրիկան կարելի է ավելի արդիական ձևերով իրականացնել: Խորհրդային Միության մեջ մեծ նշանակություն կունենա առևտրական և Հայաստանի հարստացման տեսակետեն, և նաև բնակչության համար օգտակար, քանի մը հազար հոգիի աշխատանք հայթայթելու տեսակետեն: Բայց այդ մեծածախս գործ կըլլա: Այդպիսի մեծ ծրագիր մը իրագործելու համար գուցե մեկ միավոր ի վիճակի չըլլա, բայց երկու-երեք միավորներ կրնան միանալ, միասին իրագործելու համար այդ: Սա իբրև օրինակ բերի ես: Հետո, անշուշտ, կմնա ազատ հնարավորություն, որ բացի կազմակերպություններեն գուցե ձեր մեջ այստեղ, կամ Հարավային Ամերիկա գտնվի ազգային բարերար մը, որ ինքը միայն իր անունով ստանձնե այս կամ այն շինարարական գործը Ստե-

փանափանի մեջ: Այդ ալ ընդունելի է բնականաբար: Մեկ խոսքով, բոլոր հնարավորությունները կան: Կա նաև ուրիշ մեկ հնարավորություն. կրնա ըլլալ, որ ձեր կազմակերպություններեն մեկը ավելի լայն ծրագիրներ ունենա և փափագ, ուրիշ քաղաքի մը մեջ ևս շինարարական գործ ստանձնել: Մեկը մյուսին չի խանգարեր: Տվյալ կազմակերպությունը կրնա իր բաժինը բերել Ստեփանավանի համար, բայց հավելյալ ուրիշ ծրագիր մըն ալ կրնա իրականացնել Սպիտակի կամ Լենինականի մեջ: Ուրեմն, բոլոր հնարավորությունները կան Հայաստանի ավերված շրջաններու վերակառուցման, վերաշինության գործին մասնակցելու:

Բայց առաջին հերթին մեր ցանկությունն է, որ կատարվելիք գործը կենտրոնացվի Ստեփանավանի վրա, որ տեսակ մը պատմական նշանակություն ալ կունենա, թե ամբողջ ամերիկահայությունն իր բոլոր միավորներով վերականգնումի իր կարևոր բաժինը բերավ Ստեփանավան քաղաքին: Վերջացնելն առաջ պիտի ուզեի նաև ձեզի ի գիտություն հայտնել, թե քիչ հետո Տիրան եպիսկոպոսը պիտի ներկայացնե պատկերը Մայր Աթոռի, Էջմիածնի և Հայ Եկեղեցիի գործունեության այնտեղ այս տխուր առիթով, նաև շարք մը թիվեր, գումարներ, որոնք ուղղակի հանձնվեցան ձեզի, թե հայ նվիրատուներու կողմե, և թե ոչ հայ նվիրատուներու կողմե: Օրինակ, Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի ներկայացուցիչները, Ֆրանսայի Սեքյուր Կաթոլիկը և Արևմտյան Գերմանիայի Կաթոլիկ Եկեղեցին եկան և ուղղակի ինձ հանձնեցին ամեն մեկը հիսունական հազար դոլլար այդ նպատակի համար: Կամ պարսկահայության կողմե երկու հայ երեսփոխաններ Պարսկաստանի հայության անունով հանձնեցին 100 000 դոլլար: Ուրուգվայի գաղութեն ևս նույնքան գումար: Այս նպատակով Ժնևի մեր դրամատան մեջ հատուկ հաշիվ բացինք, աղետյալներու ֆոնդ անվան տակ: Մայր Աթոռի այդ հաշվին հավաքված գումարներով պիտի իրագործվի շինարարական ծրագիր մը Ստեփանավանի մեջ: Այդ մասին մենք հրապարակավ հաշվետվություն պիտի ներկայացնենք:

Մեկ կետ ևս կուզեմ ավելցնել. բացի այս շինարարական ծրագիրներեն, գիտեք աղետյալներու թիվը շատ-շատ է: Ժիշտ է, փողոց մնացած մարդ չկա հիմա, և սակայն 500 000 ժողովուրդ անօթևան, անտուն մնացած են: Ես երբ հիմնգործող օրը Լենինական գացի, տեսա, որ հարյուրավոր ընտանիքներ փողոցն էին ուղղակի տակավին, վերմակներով փաթթված: Գիշեր-ցերեկ այդ վիճակի մեջ էին, հուսահատ: Անշուշտ, այդ կացությունը հիմա չկա, սակայն ծանր վիճակի մեջ են: Մոտավորապես կեսը ցրված են Հայաստանի տարբեր գյուղերու ու քաղաքներու մեջ: Սպիտակի բնակչության գրեթե մեծամասնությունը: Ժիշտ է, որ պետությունը անոնց տրամադրած է բնակության որոշ հնարավորություններ, և սակայն Լենինական և Սպիտակ կան, հիմա վրաններու տակ, վագոններու մեջ, օթբուսներու մեջ տեղավորված են, կամ մեկ հարկանի շենքերու մեջ, որոնք համեմատաբար անվտանգ են: Ամեն մեկ սենյակի մեջ 8—10 հոգի պառկելով երբեմն: Նույնիսկ Լենինականի մեր առաջնորդը՝ Նարեկ սրբազան, թեև բնակարանը փլած չէ, բայց փլցվելու ենթակա է, տեղափոխված է իր եղբայրներու բնակարանը, ուր մեկ սենյակի մեջ կապրին 9 հոգի: Ահա այսպիսի պայմաններու մեջ կգտնվի ժողովուրդը: Հետևաբար, նաև նյութական կարիքներ ունին: Պետությունը որոշ գումար կտրամադրե, բայց նաև Մայր Աթոռս կմասնակցի այս օգնության: Մենք մինչև հիմա երկու ու կես միլիոն ռուբլի բաժնած ենք այսպիսով մեզ բոլոր դիմողներուն: Չենք կրնար

անպատասխան ձգել, չենք կրնար չընդառաջել: Սակայն մեր նյութական հնարավորություններն ալ անսահման չեն: Հետո, երեխաներ շատ ունեցողները նույնպես օգնություն կուզեն, և մենք կշարունակենք հոգալ անոնց կարիքները: Ըսել կուզեմ, որ Մայր Աթոռու դրամի ալ կարիքը ունի: Ծինարարության հետ կապված չէ այս, այլ դրամական օգնություններու, որոնք կարևոր են: Իմ մեկնումեն քանի մը օր առաջ մտավորական ծանոթ տիկին մը, տիկին Նինել Ոսկանյան, հոդված մըն ալ գրած էր «Ժողովրդային Հայաստան» թերթի մեջ, հետաքրքիր առաջարկով: Ինք լսեր էր 15 հունվարին իմ քարոզը Մայր տաճարի մեջ, երբ այս ողբերգության մեջ կոչ ուղղեցի Հայաստանի մայրերուն, որ ամեն մեկ հայ հավելյալ երեխա մը ծնի, որպեսզի մեկ-երկու տարիներու ընթացքին Հայաստանը ունենա հավելյալ ծնունդներ հիսուն հազարով: Հայաստանի մեջ սարեկան շուրջ 80 000 երեխա կ'ծնի: Եթե այդ 80.000-ի վրա տարեկան 80 000 ավելնա, արդեն 50—60 000 մոր, այսպես ըսենք, հավելյալ երեխաներ կ'ընանք ունենալ՝ մեր երկրի բնակչության թիվը աճեցնելու համար: Եվ տիկին Ոսկանյան եկավ ինձ մոտ ըսելու. «Վեհափառ, չի բավեր իհարկե այդ կոչը ընել մայրերուն, պետք է նաև ապահովել նյութապես, որ ամոնք քաջաշերվին և կարողանան իրենց հավելյալ երեխաները խնամել հավելյալ նյութական միջոցներ ունենալով: Չեմ դիտեր, ինչքան գործնական կերպով այս կարելի է կազմակերպել, սակայն այդ մասին պետք է լրջորեն խորհինք»: Այս ևս նկատի առնվելիք պարագա մըն է, որպեսզի օգնության հասնինք այն ընտանիքներուն, որոնք երեխաներ շատ ունին և կամ հավելյալ ծնունդներ պիտի ունենան:

Ահավասիկ, այն, ինչ որ ուզեցի ձեզի ներկայացնել ընդհանուր կերպով: Խնդրանք մը ևս. սրբազանը ինձի կհարցնե երեխաներու՝ որբերու մասին: Այս առիթով ըսեմ, որ մահացածներու, վիրավորվածներու մեծամասնությունը երեխաներ են, պատանիներ և ուսանողներ, որովհետև երկրաշարժը եղավ ճիշտ դասի ժամին: Ուրեմն, նախ ավելի շատ ծնողներ կան առանց երեխայի մնացած, քան թե երեխաներ առանց ծնողներու: Բայց կան անշուշտ նաև որբեր, որոնք կորսնցուցած են իրենց ծնողները: Ամոնք խնամքի տակ առնված են իրենց մորաքույրներու, հորաքույրներու, մեծ մայրերու կամ ազգականներու կողմե: Հայաստանի մեջ ընտանեկան կապը շատ ուժեղ է: Անկարելի է, որ այդ որբ երեխան մվեր տվող ըլլա կամ ուրիշ տեղ ղրկվի: Այս է իրողությունը: Ավելցնեմ նաև, որ Ռուսաստանի կողմերը 20 000 ոչ որբ երեխաներ ղրկված են իրենց մայրերու հետ միասին, որպեսզի ժամանակավոր այնտեղ ապաստան գտնեն: Հայրերը մնացած են իրենց տեղը՝ մասնակցելու համար աշխատանքներուն:

Վերջացնեմ իմ խոսքը: Այսօր դուք պիտի լսեք նաև ինձ հետ եկողները, և եթե հնարավոր է, վաղը կրկին պիտի հանդիպինք: Ձեզի հայտնի պիտի ըլլա ծրագիրը Ստեփանավանի վերաշինության, որպեսզի դուք ուսումնասիրեք և որոշ եզրակացությանց հանգիք, և գուցե հնարավոր դառնա վաղը ցուցակ մը կազմել, թե ձեր կազմակերպությունները, եկեղեցական և ոչ եկեղեցական, ամեն մեկը մոտավորապես ինչ պիտի կարենա իրագործել, որպեսզի իմ վերադարձին շոշափելի պատկեր մը կարողանամ տանիլ ինձ հետ: Սա ստիպողական պայման մի՛ նկատեք, բայց լավ է մնալ մոտավոր ծրագիր կազմվի:

Ծնորհակալություն ձեզի բոլորիդ: Իմ բարի մաղթանքները և իմ օրհնությունները ձեզի ամենուղ և ձեր կազմակերպություններուն:

Թող Աստված օգնական մնա բոլորիս. ամեն:

Նոր Նախիջևանի և Ռուսաստանի թեմի առաջնորդ Ս. Տիրան եպս. Կյուրեղյանը խոսեց երկրաշարժի սարսափելի հետևանքների մասին, գկարագրեց Մայր Աթոռի ջանքերը՝ առաջին անմիջական օգնության ձեռք մեկնելու աղետյալ շրջաններին, ստացած հազարավոր տոննաներով ապրանքը հասցնելու աղետահար ժողովրդին: Ծեշտեց, որ զգալի նյութական օգնություն է ստացվել քույր Եկեղեցիներից և համաշխարհային եկեղեցական կազմակերպություններից, որոնք, սակայն, խոստացել են շարունակել իրենց օգնությունը մաս վերաշինության աշխատանքներին:

Ապա ԽՍՀՄ ժողովրդական գկարիչ Գրիգոր Խանջյանը գկարագրեց երկրաշարժի տարողությունը, խոսեց շատ մեծ նյութական վնասների, քայքայված կառույցների պատճառած հոգեկան վնասների մասին: «Երկրաշարժը, սասց պրն. Գ. Խանջյանը, սասանեց մաս մեր ժողովրդի հավատը վաղվա գկատմամբ: Ուստի՝ եթե վերականգնումը լինի միայն գկախորդ մակարդակի վերականգնում, ապա դա կլինի անօգուտ գործ՝ մեր ժողովրդի հեռանկարի տեսակետից, վերականգնումը անպայման պետք է գերազանցի գկախորդ վիճակը, կատարվի գիտության և տեխնիկայի համաշխարհային վերջին խոսքով, որպեսզի ապահովենք մեր ժողովրդի առաջընթացը 21-րդ դարում»: Հետո պրն. Խանջյանը պատմեց, թե վերականգնողական ի՞նչ ծրագրեր կան մշակված, և առաջադրեց, որ գերկա կազմակերպությունների գերկայացուցիչները ընտրեն համապատասխան ծրագիր ըստ իրենց նյութական հնարավորությունների և ըստ այնմ գկախաձեռնում՝ օգնության ձեռք մեկնելով հայրենի պետության և հայրենի ժողովրդին: Հետո խոսք առավ Մեծի Տանն Կիլիկիո Գարեգին Բ Կաթողիկոսը.

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՈՍՔԸ
(6 փետրվար 1989 թ.)

Վեհափառ եղբայր, սիրելի հոգևոր եղբայրներ, բանկազին բույրեր և եղբայրներ: Այսօր կհավատամ և կգգամ, որ այս հավաքույթը եզակի է իր տեսակի մեջ:

Նկած ենք Ձեզ բոլորդ ողջունելու և Միացյալ Նահանգներու, Կանադայի, Արժանքինի, Ռեգիլի, Մոնթեվիդեոյի մեր հայ եղբայրներուն և բույրերուն հայտնելու, թե Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսությունը ամբողջապես և անվերապահորեն կանգնած է հայրենիքի վերաշինության սուրբ աշխատանքի կողին Վեհափառ Հայրապետի հետ միասին: Նվ իբրև սուրբին արտահայտությունը այդ միասնության՝ մեր այցելությունը եղավ ի Ս. Էջմիածին, աղետե յոթ օր ետք, ուր, կխորհիմ, ունեցավ իր ազդեցությունը մաս արտասահմանի և Հայաստանի մեր ժողովուրդի այս աղետին դիմաց արքեպիսկոպոսի և վերստին պատասխանատվության կանչումի տեսակետեն: Վեհափառ, մաս ես շատ ուրախ եմ այն իրողությամբ, որ այս առիթով չարիքի մեջ բարիք մը գտնելու իմաստությամբ հավաքված համահայկական այս ամբողջական, միասնական կեցվածքը՝ աշխարհին տրված ամենեն մեծ փաստն է մեր արժանիքին: Ոչ ոք դուրսեն մեզ պիտի նայի, թե ինչպե՞ս ենք մենք, բայց ամեն ոք գիտե՞ս, թե հայ ենք մենք, մեկ հայրենիք ունինք և հետևաբար այս գործին պիտի լծվինք: Ահավասիկ, թե ինչ ոգիով մենք կմոտենանք այս հարցին: Առաջին օրը, երբ լսեցի աղետի մասին, կզանվեի

Կիպրոս, անմիջապես մեր քեմերուն հրահանգներ տալն ետք, Վեհափառ Հայրապետին մեր սրտակցական ցավակցությունը հայտնելն ետք, մենք լծվեցանք գործի նույնիսկ Կիպրոսի մեջ հեռախոսներով ի Վատիկան, ի Ժնև և այլ տեղեր, որ աշխարհը բիշ մի շարժենք այս ուղղությամբ: Եվ իսկապես, բավարարված կզգանք, տեսնելով, որ այս միասնական գործունեությունը իր մեծ բարիքը ունեցավ, զեղեցիկ վկայաթուղթը եղավ մեր ժողովուրդին: Վեհափառ, երբ ստացանք ձեր հեռագիրը, որով կուզեիք հրավիրել մեզ, որ գայինք, ձեր կողմին ըլլայինք և միասնաբար հովանավորեինք Ստեփանավանի վերաշինության գործը, սիրով ընդառաջեցինք և նաև փափագեցանք, որ այս առիթով միասին ըլլալով, խորհրդակցինք նաև Սփյուռքի Ամերիկական աշխարհամասի մասին, ասիկա նույնքան կարևոր է, որ այլ Սփյուռքի մեր եղբայրները գիտնան, թե ինչ ձևով պիտի բերեն իրենց օժանդակությունը: Եվ այժմ մենք խորհրդակցության մեջ ենք անձամբ Վազգեն Վեհափառ Հայրապետին հետ՝ ըլլա Սփյուռքի մյուս շրջաններուն մեջ կատարելի աշխատանքներուն, ըլլա հայության ծիրեն դուրս եկեղեցական, միջեկեղեցական և ընդհանուր միջազգային մարդասիրական կաղմակերպություններու հետ հարաբերելու և անոնցմե օգուտ փառելու արդար մեր սպասումին և ջանքին մեջ, որովհետև բոլորս ալ գիտենք, թե հայ համայնքներու ուսերի վրա այս ամբողջ բեռը չի դրվիր: Խորհրդային Միության սահմաններեն դուրս արտաքին աշխարհի մեջ այն վարկը, որ հայությունը շահած է, պետք է այսօր գայն վերստին բարիքի և օգուտի հայրենիքին համար: Եվ անավասիկ, թե ինչու եկած ենք և ինչ աշխատանքներ կտանինք Վեհափառ Հայրապետին հետ, և ինչի կրկերանան մեր Ազգային կեդրոնական վարչության, Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության բոլոր քեմերու կեդրոնական մարմնի ատենապետը և փոխատենապետը, որոնք կիրանանի մեջ պետական երեսփոխաններ են՝ երկար տարիներու ընկերային, քաղաքական, պետական պարապմունքություններ ստանձնած, երկուքն ալ պետական նախարարներ եղած են, հանձնին մետր իսպանիկ Դալիսյանի և արև. Սուրեն Խանամիրյանի, որպեսզի բերենք մեր և՛ հոգևորական, և՛ աշխարհական դասի մասնակցությունը այս նվիրական գործին: Ես չեմ ուզեր ավելի խոսիլ, Վեհափառ, մեկ մտածումով մը կուզեմ փակիլ խոսքս. ես կողջունեմ Ձեր կողմն ներկայացված այս սխանչելի պատկերի մեջ մեր հայրենի իշխանության ազատամիտ վերաբերումը հանդեպ Սփյուռքի հայության բերելիք նպաստի: Կողջունեմ: Եվ ասիկա փառաբանք պիտի ըլլա բոլորիս: Ահավասիկ, մեզի կրսեն Վեհափառ Հայրապետի ձայնով մեր հայրենի իշխանությունները, և վստահաբար անոնց մեջ են նաև Խորհրդային վերին իշխանությունները, որ ազատ զգացեք, խորհրդակցեցեք և ոչ թե մեր կողմն միայն ձեզի առաջարկված և միայն մեր տեսակետը ունեցող գաղափարները յուրացուցեք, այլ նաև մեզի տվեք ձեր գաղափարները, ձեր տեսակետները: Եվ ատոր մեջ ես կհավատամ հետևյալ փոխադրության, որ պիտի որդեգրվի այս վերաշինության գործի մեջ. ոչ թե փոխարինումը կործանվածին կամ կորածին, այլ ավելի զարգացումը, քան կար: Եթե այդ չըլլա փոխադրությունը մեր ընկիլին, կկարծեմ, որ քաղաքական քաղաքական, մենք մեծ գործ քաղաքական չենք: Եվ վստահ եմ, Վեհափառ, որ պիտի ուսումնասիրվին նաև պատկան իշխանությանը և մասնագետներու կողմն, թե ինչ սկզբունքներու վրա պիտի ըլլան վերաշինության աշխատանքները, որպեսզի ըլլա աղետալ շրջանի հայությունը, ըլլա Հայաստանի հայությունը, ըլլա Խորհրդային Միության մյուս երկիրներու հայությունը, ըլլա արտասահմանի հայությունը, վստահությամբ նային վաղվան:

Հետևաբար, Վեհափառ, կողջունեմ այս հավաճույթը և կրեւեմ իմ ամբողջ մասնակցությունս Լանուն Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության:

Ամսի 7-ին տեղի ունեցավ խորհրդակցական ժողովի երկրորդ նիստը, որտեղ տարբեր կազմակերպություններ ներկայացրեցին իրենց կազմակերպած հանգանակությունների հետևանքով ստեղծված ֆոնդերը, որոնք հուսալիորդ էին, մանավանդ որ բոլոր կազմակերպություններն էլ խոստացան շարունակել աշխատանքներն այդ ուղղությամբ:

Երկօրյա ժողովն ավարտվեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի փակման խոսքով, որտեղ Նորին Սրբությունը շնորհակալություն հայտնեց բոլորին՝ իրենց հայրենասիրական ջանքերի համար:

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՓԱԿՄԱՆ ԽՈՍՔԸ

Ս. ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՅՐ ՏԱԾԱՐՈՒՄ

(7 փետրվար 1989 թ.)

Այս խորհրդակցական ժողովը, զոր հովանավորեցին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ու Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսը, արդեն իր ավարտին հասավ: Ես պիտի ավելցնեմ՝ բարեհաջող ավարտին: Հուզումով կողջունեմ այս հաջողությունը և պատմական կնկատեմ նույնիսկ: Եթե չեմ սխալիր, վերջին 50—60 տարիներու ընթացքին այդպիսի ամբողջական կերպով միասնական հայկական համագումար տեղի չէ ունեցած: Իմ վերադարձին, հավանաբար Երևանի հեռուստացույցեն ես ելույթ կունենամ, որպեսզի ներկայացնեմ այս հանձնաժողովին գործունեությունը: Եվ Հայաստանի ժողովուրդը, վստահ եղեք, պիտի ուրախանա և ոգևորվի ոչ միայն ձեր խոստացած նյութական օժանդակությամբ, այլ նաև այս միասնության փաստով: Ահա թե ինչու ես պարտք կգգամ շնորհակալություն հայտնել ձեզ բոլորիդ: Ձեզմե շատերը հեռավոր քաղաքներ և երկիրներ եկաք այստեղ մեր հրավերով, սրտցավությամբ և պատրաստակամությամբ օգնության ձեռք երկարելու մեր վիրավոր Մայր Հայրենիքին: Եվ ես շատ ուրախ եմ, որ առանց նույնիսկ նախօրոք խորհրդակցելու Գարեգին Բ Վեհափառի հետ, այս օրերուն միանման և միատեղ կմտածենք և միանման կգգանք: Եվ ես կուզեի ավելցնել, թե ամբողջապես կյուրացնեմ Գարեգին կաթողիկոսի քիչ առաջվա առաջադրանքը, որ այսօր թեև մեր խորհրդակցական ժողովը իր ավարտին հասավ, բայց բուն գործունեությունը, աշխատանքը այսօրվն պիտի սկսի և պիտի շարունակվի երկար ժամանակ: Ես կօրհնեմ այս խորհրդակցական ժողովը և կօրհնեմ ձեր ապագա գործունեության ճանապարհը:

Պահ մը կուզեմ անդրադառնալ նաև գործնական մեկ քանի հարցերու: Ուրեմն, այն բոլոր կազմակերպությունները, որոնք ստանձնեցին շինարարական պարտականություններ, մկատի ուենաք, որ մանրամասները, վերջնական ճշտումները և ձևակերպումը պիտի ստանան Երևանի մեջ, երբ ներկայացուցիչները գան և խորհրդակցին այնտեղի պատկան մասնագիտական հանգամանք ունեցող մարդոց և իշխանություններու հետ: Ինչ կվերաբերի ճարտարապետական արտաքին տեսքին, կուզեի հիմնական ձեր ուշադրության հանձնել, որ բոլորովին մոդեռնիստ ոգիով պիտի չշինվին Ստեփանավանի կամ ընդհանրապես ավերված քաղաքներու շինությունները:

Ներսը մորագույն ճարտարապետական սկզբունքներու կիրառումը հանձնարարելի է: Բայց արտաքին ճարտարապետական տեսքի մեջ Հայաստանի իշխանությունները սկզբունք մը որդեգրած են, որ ինչ-որ չափով ամեն հանրային շենք, երեք-չորս հարկանի շինություններ, իրենց արտաքին տեսքով համաձայն ըլլան հայ ճարտարապետական դասական ազգային ոճին հետ: Ասիկա, անշուշտ, բնավ չի նշանակեր, որ վերարտադրումը ըլլա, պատճենը ըլլա հին միջնադարյան մեր ճարտարապետական կոթողներուն կամ ոճին: Սակայն ինչ-որ գունավորում, դիմագծություն մը ունենան հայկականության, ազգային ճարտարապետական իմաստով, որպէսզի օտար ճամբորդ մը զգա, որ Հայաստանի մեջ կգտնվի, ինչ ոգիով որ կառուցված է Երևանը, մանավանդ իր կեդրոնական մասերով: Երևանը, անշուշտ, աշխարհի ամենագեղեցիկ քաղաքը չէ, բայց Երևանը ամենահայկական քաղաքն է ամբողջ աշխարհի վրա: Եվ ասիկա կպարտինք հանճարեղ Թամանյան ճարտարապետին, որ հիմքը դրավ այս ուղղության: Այդ ոգին պետք է շարունակվի, մանավանդ, որ այն շրջանները, ուր քանդված են մեր քաղաքները, ժողովուրդը, լեռնականացիները մանավանդ, չափազանց զգայուն են և չափազանց պահանջկոտ, որ իրենց քաղաքը իր ավանդական հայկական դիմագծությունը, ոճը պահպանեն: Կարելի է նույնիսկ ըսել, թե ոճը շինության հոգին է, և այդ հոգին հայկական պետք է ըլլա: Ինչպէս Կոմիտաս վարդապետի երգերը հայկական են, ինչպէս Արամ Խաչատուրյանի սիմֆոնիաները հայկական են և տակավին օրինակներ շատ կրնայի ավելցնել: Ահա այս հայկական ազգային ոճի պահպանությունը, իմ կարծիքով, վրճողական նշանակություն ունի այս ավերված քաղաքներու վերաշինության ճամփուն վրա:

Շատ կարևոր սկզբունք մը քիչ առաջ մատնանիշ ըրավ մեր Գարեգին եղբայրը օտար բառ մը օգտագործելով, ես ալ նույն բառը պետք է օգտագործեմ՝ դեվելոփմընթ (զարգացում) բառը: Շատ կարևոր է, որ չորս քաղաքներու տարածքի վրա, Լեռնական, Սպիտակ, Ստեփանավան և Կիրովական, բացի հիվանդանոց կամ կրթական հաստատություններ կամ մամ շենքեր կառուցելէ, կարևոր է նաև, շատ կարևոր, այդ շրջաններու տընտեսական կյանքի վերելքի զարգացման համար նաև ուշադրություն դարձնել գործարաններուն, ֆաբրիկաներուն, որովհետև այդտեղ նույնպէս արևմտյան տեքնոլոգիի մեծ կարևորությունը պետք է ընդունիլ: Գուցե ոմանք նույնիսկ իրենց կարծիքը փոխեն, վերջիվերջո վերջնական քարացած որոշումներ չէ, որ տվինք այստեղ, այլ պետք է մտածենք այնպիսի գործեր կատարել, իրականացնել այդ շրջաններու մեջ, որոնք իրոք համապատասխան ըլլան մեր երկրի կարիքներուն, անոր հառաջադիմության պայմանները ամրապնդող: Եվ այդ տեսակետէն ֆաբրիկաներու, գործարաններու շինությունը նույնպէս շատ կարևոր է, մորեն կկրկնեն, արևմտյան տեքնոլոգիի հիման վրա: Եթե Գարեգին Վեհափառը համաձայն է, եկեք պարտականություն ստանձնենք հետապնդելու այս գաղափարը նաև հետ այսու:

Ուրեմն, ընդունեցեք կրկին իմ շնորհակալությունը, իմ սերը, իմ գնահատանքը, իմ քաջալերանքը և Աստուծո օրհնությունը Ս. Էջմիածնէն: Ցտեսություն:

ԷԿՈՒՄԵՆԻԿ ԸՆԹՐԻՔ ԵՎ ԱՂՈԹՔ

Փետրվարի 7-ի երեկոյան Ա. Վարդան Մայր տաճարի սրահում կազմակերպված էր էկումենիկ ընթրիք բոլոր քույր Եկեղեցիների ներկայացուցիչների մասնակցությամբ:

Հավարտ ընթրիքի, Մայր տաճարում տեղի ունեցավ էկումենիկ աղոթք՝ երեկոյան ժամերգություն և հոգեհանգիստ մեծ աղետի զոհերի հոգիների փրկության համար: Էկումենիկ աղոթքին քույր Եկեղեցիների ղեկավարներին շնորհակալիքի խոսքով հանդես եկավ Գարեգին Բ կաթողիկոսը: Հանուն քույր Եկեղեցիների և ակամատեսի վկայությամբ հանդես եկավ ԱՄՆ-ի նշանավոր հասարակական գործիչ և քարոզիչ Ջեյսի Ջեկսոնը:

ԹԵՄԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՄԲ

Փետրվարի 8-ին Նյու Յորքի հայոց առաջնորդարանում գումարվեց ԱՄՆ-ի թեմական ժողովը, որին նախագահում էր Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը: Թեմակալ առաջնորդները ներկայացրին թեմերում կատարվող աշխատանքները երկրաշարժի ենթարկված Մայր Հայրենիքի անմիջական օգնություն հասցնելու համար: Վեհափառ Հայրապետը զոհումալություն հայտնեց կատարված աշխատանքի համար, բայց և ոգի ու եռանդ մաղթեց համազգային պատասխանատվության զգացումով շարունակելու սկսած գործը:

ՊԱԾՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱԾԿԵՐՈՒՅԹ ՎԱԾԻՆԳՏՈՆՈՒՄ

Փետրվարի 8-ին երկու Վեհափառները մեկնեցին Վաշինգտոն, նախագահելու Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Հայ Եկեղեցու կողմից կազմակերպված պաշտոնական ճաշկերույթին:

Ճաշկերույթին հրավիրված էին քույր Եկեղեցիների պետերն ու Հայաստանին օժանդակության ձեռք մեկնած երկրների դիվանագետներ:

Ողջույնի և բարիգալստյան խոսքով հանդես եկավ ճաշկերույթի հանդիսավար պրն. Կարլ Բազարյանը:

«Բարի երեկո: Ես Կարլ Բազարյանն եմ: Ես պատիվն ու առանձնաշնորհումը ունեմ լինելու հանդիսավարը այս պատմական առիթին, երբ մեր հայ հոգեոր առաջնորդները և հայկական համայնքը ձեռք-ձեռքի են տալիս «Ծնորհակալություն» ասելու համաշխարհային հասարակայնությանը՝ նրա շատ ասպետական և սիրտ ջերմացնող օգնության համար՝ մեր աղետյալ եղբայրներին ու քույրերին Խորհրդային Հայաստանում:

Մենք, հայերս, այս համայն մարդկային ողբերգության ժամանակ, երբ դեկտեմբերի 7-ին մոտ 25000 կյանքեր անհետացան կործանիչ երկրաշարժից և հարյուրհազարավոր ընտանիքներ անտուն դարձան, անդրադարձանք, որ մենք գթասիրտ ու սիրող համաշխարհային հասարակայնության մի մասն ենք:

Այստեղ ներկա են դիվանագետներ ավելի քան 54 պետություններից և Վատիկանից, որոնք բոլորն էլ պաշտոնական շտապ օգնություն են ուղարկել Հայաստան:

Նրանց անսակարկ և անգնահատելի արձագանքը այս ողբերգության կտրեց-անցավ էթնիկ, կրոնական, գաղափարական և ազգային սահմանները: Ե՛վ զարգացած, և՛ զարգացող երկրները գործեցին ձեռք-ձեռքի՝ առատորեն ապահովելու համար մշտական և դրամական օժանդակությունը:

«Ծնորհակալության» այս երեկոն ընծայվում է ման ամբողջ աշխարհին՝ անհատներին, կազմակերպություններին և ֆոնդերին՝ իրենց մասնակցության համար: Մենք դեռևս կարիքը կունենանք մրանց օգնության:

Այժմ ես պատիվն ունեմ կարդալու պաշտոնական օգնության մանրամասն ցուցակը:

Ալժիր	Հնդկաստան
ԱՄՆ	Հոլանդիա
Անգլիա	Հոնգկոնգ
Ավստրալիա	Հունաստան
Ավստրիա	Հունգարիա
Արաբական Միացյալ Էմիրություններ	Ճապոնիա
Բանգլադեշ	Մադագասկար
Բելգիա	Մարոկկո
Բուլղարիա	Մոնղոլիա
ԳՂՀ	Նոր Զելանդիա
ԳՖՀ	Նորվեգիա
Դանիա	Շվեդիա
Եգիպտոս	Շվեյցարիա
Իռլանդիա	Ժրի Լանկա
Իսլանդիա	Ուգանդա
Իսպանիա	Չեխոսլովակիա
Իսրայել	Չիլի
Իտալիա	Չինաստան
Լեհաստան	Պակիստան
Լիբանան	Ռումինիա
Լյուքսեմբուրգ	Սաուդյան Արաբիա
ԽՍՀՄ	Սինգապուր
Կանադա	Սիրիա
Կիպրոս	Վատիկան
Կուբա	Ջեմիա
Հարավային Կորեա	Ֆինլանդիա
Հարավսլավիա	Ֆրանսիա

Անշուշտ այս ֆենոմենալ համաշխարհային օգնությունը դյուրացավ «Դիսսոնոստի» պայմաններում, երբ ԽՍՀՄ և ԱՄՆ գործեցին միասին այս մարդասիրական ջանքերի մեջ: Դրա ապացույցն է այս շաբաթվա օդային տեղափոխումը ծանր վիրավորների, որոնց մեջ կան ման երեխաներ՝ ԱՄՆ-ում բժշկական օգնություն ստանալու համար:

Մեր պատմության 20-րդ դարի փորձության պատճառով մենք հարկադրվեցինք դառնալ Սփյուռք: Ուստի, հնարավորություն ունենք «Ծնորհակալություն» հայտնել քաղմաթիվ լեզուներով (հայերեն, ռուսերեն, արաբերեն, իսպաներեն, ֆրանսերեն և գերմաներեն): Բայց այս երեկո մենք ասում ենք «Ծնորհակալություն Զեզ» մեկ սրտից՝ հայ ժողովրդի սրտից: Մեր

«Ծնորհակալության» խորհրդանշական արարքը քավական չէ արտահայտելու մեր լիասիրտ երախտագիտությունը բոլորիդ, ովքեր օգնում եք մեղմացնելու մեր ժողովրդի տառապանքն ու վիշտը: Հավատացե՛ք, որ Ձեր գործողությունները երբեք չեն մոռացվի. դրանք հավիտյանս կապրեն քոլոր հայերի սրտերում:

Մեր վերակառուցման աշխատանքները ճոր են սկսում՝ վերականգնելու համար մարդկային և նյութական վնասները: Սակայն մենք անընկճելի ժողովուրդ ենք, և մենք կհարստենանք և կաճենք միասին:

Ծնորհակալություն Ձեզ»:

Ապա խոսք առավ ԱՄՆ-ի սենատի փոքրամասնականների ղեկավար Ռոբերտ Դոուլը, որը խոր ցավակցություն հայտնեց հայ ժողովրդին այս սարսափելի աղետի առթիվ և հույս հայտնեց, որ հայ ժողովուրդը արժանապատվությամբ դուրս կգա այս ծանր վիճակից: Հսրգելի պրն. սենատորը արտահայտեց ԱՄՆ-ի պետության և Ամերիկայի ժողովրդի պատրաստակամությունը՝ գորավիզ լինելու հայ ժողովրդին իր բոլոր ջանքերի մեջ:

Հետո ելույթ ունեցավ ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչների տան մեծամասնական պրն. Տոմի Կոելինոն, որ խոր վիշտ արտահայտեց աղետի առթիվ և պատրաստակամություն՝ նյութապես և քարոյապես աջակցելու հայ ժողովրդին:

Հրավիրյալների անուցից ելույթ ունեցավ նաև սենատոր Կարլ Լևինը և ի միջի այլոց ասաց. «Այնքան ժամանակ, որ Հայաստանում հայրեր և մայրեր կան առանց երեխաների, և երեխաներ՝ առանց հայրերի և մայրերի, մարդկության խիղճը չի կարող հանգիստ լինել: Այսօր հայերին հիշում են աշխարհի բոլոր անկյուններում և օգնության ձեռք են երկարում. սա մարդկության խղճի արթնացման արտահայտությունն է»:

Հետո հանուն դիվանագիտական ներկայացուցիչների ելույթ ունեցավ Կոնտ Ուիլհելմ Ուսիտմայստերը՝ Եվեդիայի դեսպանն ու Վաշինգտոնում դիվանագիտական կորպուսի տեսուչը: Նա հանուն իր կառավարության և ներկա դիվանագիտական ներկայացուցիչների վշտակցեց հայ ժողովրդին այս ահավոր աղետի առթիվ և կրկնեց իրենց երկրների պատրաստակամությունը՝ հետ այսու ևս օգնելու աղետյալ Հայաստանին՝ շարունակելու իր գոյությունը, մշակույթն ու պատմությունը:

Ապա խոսք տրվեց Գարեգին Բ կաթողիկոսին, որը խոսեց երկրաշարժի մասին, տվեց ականատեսի վկայություններ իր այցելությունից և հատկապես ընդգծեց հայ ժողովրդի միասնական կամքը՝ համատեղ գործունեությամբ վեր հանելու ավերակներից: Մատնանշեց Եկեղեցու կարևոր դերը այդ աշխատանքում: Ապա անդրադարձավ համաշխարհային օգնությանը և շնորհակալություն հայտնեց ներկաներին և նրանց երկրների կառավարություններին մարդասիրական հոգածության համար:

Հետո խոսք առավ Ամենայն Հայոց Վազգեն Ա կաթողիկոսը.

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՇԿԵՐՈՒՅԹԻՆ

(8 փետրվար 1939 թ.)

Կմտածեմ այս պահուն ինչպես սկսիլ իմ խոսքը: Երևի գոհության աղոթք մը պետք է ըլլա առ Աստված, որ ինձ կշնորհե այս սքանչելի պահը: Այս հավաքույթը նվիրված է շնորհակալության գաղափարին, որով

կուզեի իմ շնորհակալությունը հայտնել նախ ձեր ներկայության համար, որ մեզ կշրջապաանք, բայց մանավանդ [...] շնորհակալություն, որ այստեղ կգտնվին, մեր հոգևոր եղբայրներու հետ միասին, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգաց և Խորհրդային Միության պետությանց բարձր ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև բարեկամ պետություններու դեսպաններ: Իմ բարի մաղթանքները և իմ օրհնությունը բոլոր մեծահարգ ներկաներուն: Թող Աստված բոլոր պետությունները և ժողովուրդները պահպանե միշտ խաղաղության և բարօրության մեջ: Մանավանդ մենք՝ հոգևորականներս, պարտականությունը ունինք տևապես աղոթելու բոլոր ազգերու, բոլոր պետություններու համերաշխության և ամբողջ աշխարհի վերջնական խաղաղության համար:

Հայաստանի հյուսիսային շրջաններու մեջ տեղի ունեցած սարսափելի երկրաշարժը աշխարհի երկրաշարժերեն ամենասաստիկներեն մեկը եղավ: Ինչպես գիտեք, ամբողջապես կամ մեծ չափով քանդված են չորս քաղաքներ և հիսուսուր մեծ գյուղեր: Մեր ժողովուրդը կսգա ավելի քան քսան հազար մեռյալներ և գրեթե նույնքան վիրավորներ, որոնց տակավին մեծ մասը ծանր վիճակի մեջ են: Եվ, դժբախտաբար, զոհվածներու մեծ մասը, վաթսուներեք տոկոսը երեխաներ են: Այս ողբերգական պահուն սակայն մեր ժողովուրդը միմյալ չմնաց: Գրեթե աշխարհի բոլոր պետությունները, Արևելյան և Արևմտյան Եվրոպայեն, Ամերիկայի ցամաքամասեն, արաբական երկրներեն և հեռավոր Արևելքեն, ամեն տեղեն եկան ցավակցական արտահայտություններ և օգնություններ: Եվ, բնականաբար, Խորհրդային Միության բոլոր հանրապետություններեն: Խորհրդային Միության կեդրոնական կառավարությունը բացառիկ միջոցառումներու ձեռնարկեց. շուրջ տասը միլիարդ ռուբլի քվեարկած է, նպատակ ունենալով՝ երեք-չորս տարիներու ընթացքին վերակառուցել և՛ ավերված քաղաքները, և՛ գյուղերը: Նաև աշխատող ձեռքեր եկան Խորհրդային Միության տարբեր հանրապետություններեն: Այսօր Հայաստանի ավերյալ շրջաններու մեջ կաշխատեն 65 000 բանվորական ուժեր իրենց գործիքներով՝ եկած Ուկրաինայեն, Ռուսաստանեն, Մոլդավիայեն, Վրաստանեն, Բալթյան երկրներեն և ուրիշ հանրապետություններեն: Եվ Միութենական այդ հանրապետություններեն եկող ուժերը մինչև ամառ պիտի հասնեն 180 000-ի, որպեսզի արագ թափով վերաշինության աշխատանքներ ծավալվին: Ես անձնապես այցելեցի երկու անգամ այդ շրջանները և աչքովս տեսա այդ հսկայական աշխատանքը, որ սկսած է կատարվիլ: Հարց կարող եք տալ ինձ, թե ես ինչո՞ւ եկա Ամերիկա: Ես եկած եմ ոչ թե ձեզմե օգնություն խնդրելու, այլ եկած եմ պատասխանելու համար ձեր օգնելու ցանկության, որովհետև արտասահմանի ամբողջ հայությունը հոգեպես ցնցվեցավ այս երկրաշարժի առիթով և անխտիր բոլոր հայերը պատրաստակամություն կհայտնեն ամեն մեկը ինչ-որ չափով օգտակար ըլլալու ավերված քաղաքներու վերաշինության գործին: Եվ ես իմ հոգևոր եղբոր՝ Գարեգին կաթողիկոսի հետ եկա այստեղ, որպեսզի մենք միասին մեր օրհնությունը բերենք այդ օգնության գործի սկզբնավորության: Եվ մեր նպատակի մեջ մենք հաջողեցանք, որովհետև արդեն երկուշաբթի և երեքշաբթի օրերը, ամբողջ Ամերիկայի մայրցամաքեն, Կանադայեն սկսող մինչև Բուենոս Այրես, հայ համայնքներեն եկան ներկայացուցիչներ, որոնք ծանոթացան վերաշինության ծրագիրներուն և ամեն մեկ համայնք ու կազմակերպություն որոշեցին իրենց օգնության բաժինը բերել: Մենք սկզբունք մը որդեգրեցինք, որ հավաքված դրամները ոչ թե Հայաս-

եւաճ փոխանցվին իբրև դրամ, այլ այդ դրամներով ամեն մեկ կազմակերպություն այս երկրեն զեն այն պիւտուքները, սարքավորումները, որոնց կարիքը կա վերաշինության համար: Անշուշտ, այս բոլորը պիտի կաւարվին պլանավորված ձևով, կազմակերպված ձևով: Ես այստեղ չեմ կրնար մոռնալ օգնությունները մահ քույր Եկեղեցիներու կազմակերպություններեն՝ Ամերիկայեն, Արևմտյան Գերմանիայեն, Իտալիայեն, Ֆրանսայեն, Կաթոլիկ և Լյութերական Եկեղեցիներեն, Լեհաստանեն, Զվիցերիայեն և Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդեն: Հայաստանյայց Եկեղեցին երախտապարտ է բոլոր այն պետություններուն, բոլոր կազմակերպություններուն, բոլոր Եկեղեցիներուն, որոնք օգնության ձեռք կերկարեն մեր վիրավոր երկրին: Բայց կարևոր է ոչ միայն նյութական օժանդակությունը, այլ մահ այն մարդասիրական վերաբերմունքը, որ մեր ժողովուրդը զգաց եղբայր ժողովուրդներու կողմէ, քույր Եկեղեցիներու կողմէ: Բառի ամբողջական իմաստով մեր ժողովուրդը զգաց, որ իսկապէս ամբողջ աշխարհը իր հետ է այս ծանր օրերուն: Հայ ժողովրդի վիշտը համաշխարհային միասնություն ստեղծեց: Եվ որպէս խորհրդանիշ այս երևույթին, մեկ պարագա կուզեմ հիշել. պրեզիդենտ Բուշի որդիի և թոռան այցելությունը Ծննդյան օրերուն, որ բացառիկ նշանակություն ունեցավ մեր ժողովուրդի բարոյականը բարձրացնելու համար: Երևանի թելեվիզիոնէն ցույց տվին, թե ինչպէս պրեզիդենտ Բուշի որդին հիվանդանոցի մեջ վիրավոր երեխա մը գրկեց և աչքերեն արցունք գլորեցավ: Այս բոլորը մեզ կմխիթարեն, և կգորացնեն, և կհուսադրեն: Մեր ժողովուրդը անցյալի մեջ ալ դժբախտություններ ունեցած է, դուք լավ գիտեք: 1915-ին մեր ժողովուրդը մոտ երկու միլիոն մահատակ տվավ: Կթվեր, թե հայ ազգը թանգարանի առարկա պիտի դառնա աշխարհի վրա: Բայց այդպէս չեղավ: Երեք տարի հետո մեր ժողովուրդը իր ուժերը վերագտավ և ոչ միայն գոյատևեց, այլ նոր հայրենիք ստեղծեց 1918-ի Մայիսյան հաղթանակով: Հայ ժողովուրդը ապրած է ու պիտի ապրի տեսիլքովը Մեծ Սաղմոսերգուի՝ «Արտասուքով կսերմանե, բայց ցնծությամբ կհնձե»:

Այս երկրաշարժի հետևանքով հատկապէս Ամերիկայեն բազմաթիվ թղթակիցներ, ռադիոյի և հեռուստատեսության ներկայացուցիչներ Հայաստան եկան: Այսպիսով հարաբերություն ստեղծվեցավ ուղղակի Հայաստանի և Ամերիկայի միջև: Դուք գիտեք, որ վերջին տարիներուն, բարեբախտաբար, Խորհրդային Միության դռները լայն բացված են դեպի Ամերիկա և փոխադարձաբար: Սքանչելի գործակցություն մը սկսած է Խորհրդային Միության և Միացյալ Նահանգներու միջև: Հիմա նոր դռներ բացվեցան Խորհրդային Միութենէն դեպի Ամերիկա, այս անգամ Հայաստանէն: Թող Տերը օրհնե այս բարեկամությունը և գործավարությունը ի խնդիր աշխարհի խաղաղության հետզհետե առավել ամրապնդման:

Մեր բարի մաղթանքները և օրհնությունը բոլորիդ: Ամեն:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՆԱԽԱԳԱՀ ԲՈՒԾԻ ՀԵՏ

Փետրվարի 9-ի առավոտյան նշանակված էր ընդունելություն ԱՄՆ-ի նորընտիր նախագահ Բուշի հետ: Երկու վեհափառները Սպիտակ Տուն ժամանեցին Տ. Թորգոմ արքեպս. Մանուկյանի, Տ. Մեսրոպ արքեպս. Աշնյանի և Ռաբբի Արթուր Ծնայերի ուղեկցությամբ:

Սարսափելի աղետի հետևանքներով մտահոգության արտացավ մթնոլորտում Վազգեն Վեհափառը Տիար Բուշին ներկայացրեց աղետի հետևվանքների իրական վիճակը, բացատրեց իրենց առաքելության նպատակը, գոհունակություն հայտնեց ԱՄՆ-ի պետության և ժողովրդի մարդասիրական օժանդակության համար և անձնապես Տիար Բուշի վշտակցության համար, որը իր որդուն և թոռանը ուղարկեց Հայաստան՝ բերելու նախագահի ցավակցությունները ու մխիթարելու հայ մանուկներին: Վեհափառ Հայրապետը հույս հայտնեց, որ Տիար Բուշի գլխավորած կառավարությունը կշարունակի իր մարդասիրական օգնությունը Մայր Հայաստանին:

Տիար Բուշը խոր վշտակցություն հայտնեց Հայաստանի կառավարությանը, Հայ Եկեղեցուն և հայ ժողովրդին տարերքի այս դաժան հարվածի համար և պատրաստակամություն արտահայտեց կատարել առավելագույն հնարավորը՝ օգնելու հայ ժողովրդին՝ ոտքի կանգնելու այդ ավերակներից և իր արժանի լուսման ներդնելու համաշխարհային մշակույթի զարգացման մեջ:

Ընդունելությունից հետո զույգ կաթողիկոսները հրավիրվեցին կապիտոլ, որտեղ կոնգրեսի բացման աղոթքի պատիվը շնորհվեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին:

Ապա հանդիպում տեղի ունեցավ կոնգրեսմենների հետ՝ աղետի և նրա հետևանքների վերացման ի խնդիր:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄՆ-ՈՒՄ ԽՍՀՄ-Ի ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆԸ

Փետրվարի 9-ին երկու Վեհափառներին ընդունեց ԱՄՆ-ում ԽՍՀՄ-ի դեսպան պրն. Յուրի Դուբինինը: Ներկա էին նաև բազմաթիվ դեսպաններ կամ նրանց ներկայացուցիչները: Պաշտոնական ճաշին ելույթ ունեցավ պրն. դեսպանը և վշտակեց հայ ժողովրդին: Վեր հանեց Խորհրդային պետության հաստատակամ վճռականությունը եղբայրական մեծ ընտանիքով օգնելու աղետավոր հայ ժողովրդին՝ նրան դուրս բերելու ավերակների և տագնապի այս վիճակից, ամենակարճ ժամանակում վերականգնելու Հայաստանի հանրապետության կյանքի բնականոն ուժերը:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը խորին շնորհակալություն հայտնեց ջերմ ընդունելության համար և ընդգծեց, որ ամենակենսականն ու ամենաուրախ պիտի լինի Խորհրդային պետության և ժողովուրդների օգնությունը, որովհետև ավերածություններն ու կորուստները այնքան մեծ են, որ անհնար է արտաքին օգնությամբ միայն վերականգնել: Աշխատանքների հիմնական ծանրությունը ընկնելու է եղբայր ժողովուրդների վրա, հայ ժողովուրդը երախտապարտ է այդ եղբայրական օգնության համար:

ԽՍՀՄ-ի և Խորհրդային ժողովրդին ուղղված շնորհակալության խոսք արտասանեց նաև Գարեգին Բ կաթողիկոսը:

ԱՐՏԱՍՎԱԽԱՌՆ ԴԻՄԱՎՈՐՈՒՄ

ԱՄՆ-ում Խորհրդային դեսպանատանը ընդունելությունից հետո երկու Վեհափառները առաջնորդվեցին զինվորական օդանավակայան, ուր սպասվում էր ժամանումը այն օդանավի, որ Հայաստանից ծանր վիրավոր երե-

U.S. House of Representatives

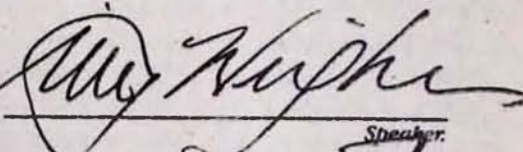
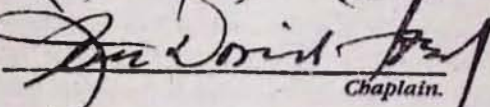
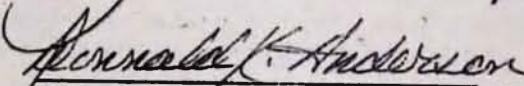
CERTIFICATE

*This certification of recognition and appreciation is
presented to*

HIS HOLINESS, VAZKEN I

*who gave the opening prayer at a session of the
U.S. House of Representatives, The Capitol, Wash-
ington, D.C., on* THURSDAY, FEBRUARY 9, 1989.

Speaker.

Chaplain.

Attest: Clerk of the House.

խաներին պետք է բերեր Միացյալ Նահանգներ մասնագիտական բուժման համար:

Օդանավակայանի սպասարահում երկու Հայրապետները հանդիպում ունեցան տիկին Բուշի հետ, որը նույնպես եկել էր դիմավորելու Հայաստանցի աղետյալ երեխաներին: Տեղի ունեցավ սրտագին ջերմ զրույց երեխաների վիճակի բարելավման մասին: Երկու Վեհափառները շնորհակալություն հայտնեցին տիկին Բուշին մայրական խանդավառության համար, որ ցուցաբերում է հայ երեխաների նկատմամբ:

Հետո զույգ կաթողիկոսները մտան օդանավ, աղոթեցին Աստծուն՝ երեխաներին շուտափույթ ապաքինում պարգևելու համար, մխիթարեցին հիվանդներին և նրանց ողբեկցող հարազատներին՝ լավատես հույսով:

Ապա Վեհափառները մեկնեցին քաղաքացիական օդանավակայան և օդանավ առին դեպի Նյու Յորք:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՆՅՈՒ ՅՈՐԶՈՒՄ

Փետրվարի 9-ին Նյու Յորք ժամանումից անմիջապես հետո երկու Հայրապետները ընդունելության արժանացան Ռաբբի Արթուր Շնայերի ե «Կոչ խղճմտանքի ֆոնդ»-ի կողմից:

Ընդունելությանը ներկա էին բազմաթիվ երկրների դեսպաններ ու դիվանագետներ, քույր Եկեղեցիների պետեր ե Հայ Եկեղեցու բարձրաստիճան հոգևորականներ և ազգային գործիչներ ու մտավորականներ:

Երկրաշարժի հետևանքների վերացման ու համաշխարհային հասարակայնության մարդասիրական օժանդակության մասին ելույթ ունեցավ Ռաբբի Արթուր Շնայերը, շնորհակալության խոսքով հանդես եկան Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց և Գարեգին Բ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսները: Տեղի ունեցավ նվերների փոխանակում:

Այս էկումենիկ ընդունելությանը իր ողջույնի խոսքն էր հղել Նյու Յորքի քաղաքապետ պրն. Էդուարդ Քոչը:

«ԿՈՉ ԽՂՃՄՏԱՆՔԻ ՖՈՆԴ»-ԻՆ

Միրելի բարեկամներ,

Բոլոր կրոնների և դավանանքների նյութորքցիները միանում են ինձ, երբ ես հղում եմ իմ բարեմաղթությունները բոլոր ներկաներին՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս և Ծայրագույն Պատրիարք Վազգեն Ա-ի պատվին հավաքված:

Անցյալ դեկտեմբերի 7-ին Խորհրդային Հայաստանը ավերվեց պատմության ամենամեծ երկրաշարժերից մեկի հետևանքով: Ավերումի տեսարանները, որ մենք տեսանք, ալեկոծեցին մեր սրտերը ընդմիշտ: Թվում էր, թե մեր դարը ավարտվում էր այնպես, ինչպես սկսվեց՝ հայ ժողովրդի անչափելի տառապանքներով:

Այս անգամ, այնուամենայնիվ, աշխարհը արձագանքեց: Ամերիկացիները—հայկական ծագումով, և բոլոր տեսակի ժառանգություններով, ինչպես «Կոչ խղճմտանքի ֆոնդ»-ի անդամները իրենք, նվիրատվությամբ պատասխանեցին Հայոց Թեմի Երկրաշարժի Ֆոնդի կոչին: Մեր սրտերն ու մեր ձեռքերը հասան իրար ամբողջ աշխարհով մեկ:

Այս էկյումենիկ ընդունելությունը լավագույնս արտահայտում է այն համակրանքը, որ ամերիկացիները ունեն հայերի նկատմամբ, այն արժանապատվության և հաստատակամության նկատմամբ, որ նրանք ցուցաբերեցին այս սարսափելի աղետի պահին, և բացառիկ կրոնական առաջնորդի նկատմամբ, որ ներկայացնում է նրանց այստեղ այս երեկո: Ես բերում եմ իմ լավագույն մաղթանքները Նորին Սրբությանը, բոլորիդ, որ աջակցում եք նրան՝ Նորին Սրբության առաքելության լիակատար հաջողության համար:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՅԼ ՀԱՐԱՆՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԾԻՉՆԵՐԻ

Փետրվարի 10-ին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը Նյու Նորքի հայոց առաջնորդարանում ընդունեց հայ կաթողիկե համայնքի ներկայացուցիչներ Ներսես եպս. Սեթյանին և Հովհաննես վրդ. Դերձակյանին: Ապա Նորին Սրբությունն ընդունեց հայ բողոքական համայնքի ներկայացուցիչներ վերապատվելիներ Մովսես Ծանալազյանին և Կարլ Վարդան Ավագյանին:

Վերոհիշյալ հայ համայնքների ներկայացուցիչները Նորին Սրբությանը ներկայացրին իրենց պատրաստակամությունը՝ օժանդակելու վերականգնման համընդհանուր ջանքերին: Վեհափառ Հայրապետը գնահատեց այդ պատրաստակամությունը՝ հանձնարարելով միավորել աշխատանքները ընդհանուր գործին, որպես հարազատ զավակները մայր ժողովրդի:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ

Փետրվարի 10-ին, կեսօրից հետո, Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդարանում ընդունեց մասնագետների մի մեծ խումբ՝ բժիշկներ, ինժեներներ, ճարտարապետներ, նկարիչներ և այլն, և նրանց հետ քննարկեց հետագա աշխատանքների ծավալն ու կարգը: Իր՝ Հայաստան՝ աղետի վայրեր այցելության լուսապատկերները բացատրություններով ցուցադրեց ամերիկահայ բժիշկ Հովսեփյանը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹՅՈՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵԾԻ

Փետրվարի 11-ին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը իր շքախմբով այցելեց Նյու Յորքի Մեծի Տանն Կիլիկիո Աթոռի հովանու ներքև գտնվող Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցի: Ամենայն Հայոց Հայրապետին սիրո ողջույնով ընդունեցին Գարեգին Բ կաթողիկոսը, Տաթև արքեպս. Սարգսյանը, Մեսրոպ արքեպս. Աշճյանը, եկեղեցականների դասը, ազգային գործիչներն ու հավատացյալների բազմությունը:

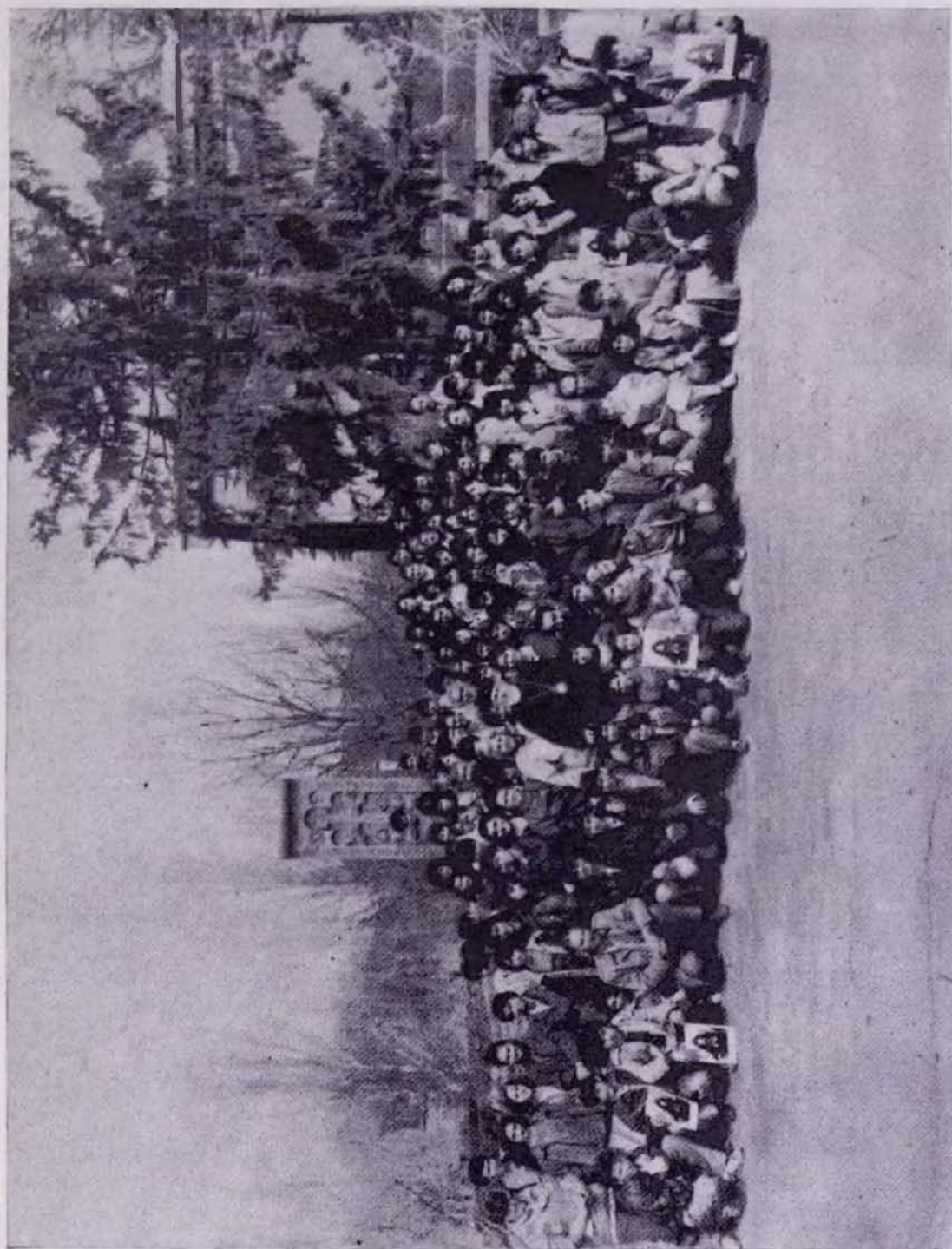
Ամենայն Հայոց Վեհափառին բարիգալստյան խոսքով դիմեց Մեսրոպ արքեպս. Աշճյանը:

ՎԵՀԱՓԱՌ ԼԱՅՐԱՊԵՏԸ ԱՄՆ-Ի ՊՐԵՋԻԴԵՆՏ ԶՈՐԶ ԲՈՒՇԻ ՀԵՏ
(Վաշինգտոն)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒՄ Է ԻՐ ՆԱԽԸՆՏՐԱԿԱՆ ԽՈՍՔԸ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԵՏ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆ ՊԱՀԻՆ
(Էջմիածին քաղաքի մշակութային պալատ—21 մարտ 1989 թ.)

ՎԵՂԱՓԱՆԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ԱՏԵՓԱՆԱՎԱԿԵՐՏԻ (ԱՌՁԱՆԻ) ԴԱՐՈՑՆԵՐԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏ
(28 մարտի, 1989 թ.)

ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊՍ. ԱԾԾՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Սա պահուն, բառերը կը պակսին ինձի՝ արտահայտելու համար այն խոր եւ անսահման ուրախութիւնը որ կը պատէ զիս՝ երբ, Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ Ս. Խորանի մէջ, կ'ողջունեմ ներկայութիւնը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Ն. Ս. Օ. Ս. Վազգէն Ա. Վեհափառ Հայրապետի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետի՝ Ն. Ս. Օ. Ս. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի:

Երկրաշարժէն տուժած մեր Հայրենիքի ցաւը ամոքեցաւ, տառապանքը մեղմացնելու, եւ աւերակուած շէնքերն ու քաղաքները վերաշինելու իրենց համատեղ ճիգին եւ յառաջադրանքին մէջ՝ ազգիս հայրապետները ութը օրեր շարունակ մեր բոլորին տուին ազգային միասնականութեան եւ Քրիստոնէական սիրոյ գերագոյն օրինակը՝ հրաւիրելով մեզ, միաժամանակ որ հաւատարիմ մնանք մեր պատմութեան ձայնին: Եւ այդ ձայնին արձագանքն է վստահաբար, Հայրենի բանաստեղծը երբ դիմառնաբար կ'ըսէ՝

«Հիմա մեզ է վստահած մեր
Պատմութիւնը երգ ու սիրոյ՝
Ժողովրդի կեանքը անմեռ
Գալիք տանող ջահը հրոյ:
Եւ իրաւունք չունենք, չունենք
Մոռանալու ոչ մի վայրկեան
Որ լոկ մրա այսօրը չենք,
Այլեւ՝ անցեալն ու ապագան»:

Այո, մեր հայրապետներուն պատգամն է մեզի՝ հաւատարիմ մնալ մեր անցեալին, մեր պատմութեան, մեր արիւնին, Հայկի ընտրած Հայոց աշխարհին եւ չմոռնալ որ մենք մեր ժողովուրդի այսօրը չենք միայն, այլ ե՛ւ անցեալը, ե՛ւ ապագան:

Վեհափառ Տէր,

Թոյլ տուէք, հայու եւ Քրիստոնեայի այս հաւատարմութեամբ ողջունել Ձեր ներկայութիւնը այս սուրբ տաճարէն ներս, եւ յանուն Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան շրջանի եւ Գանատայի մեր հոգեւորականութեան, ազգային ժողովականութեան եւ համայն ժողովուրդին, ողջունել Ձեր մէջ՝ մեր բոլորի հասարակաց հայրը, մեր սրբութեանց խորհրդանշանը, Արարատի պատկերը:

Վեհափառ Տէր,

Այս եկեղեցին, ուր կանգնած էք այժմ, հայ կեանքի ալեկոծ ծովուն դիմաց կանգնած խաղաղ մատակերպութեան է եղած 1915-էն սկսեալ, երբ, գաղթական հայեր՝ դժուարին պայմաններու ներքեւ եւ սեւ աշխատանքի մաքուր քրտինքով վաստկած սէնթերով գնեցին, Հայ եկեղեցի դարձուցին այս եկեղեցին, եւ մեծ Եղեռնի չարաշուք թուականէն ասդին՝ այս եկեղեցին առաջին տունը դարձաւ բոլոր անոնց՝ ոյրոնք այս ափերը հասան 1915-էն յետոյ, Իզմիրի աղէտէն յետոյ, եւ ապա Ռումանիայէն, Պուլկարիայէն եւ Միջին Արեւելքի տարբեր երկիրներէն՝ երբ հայու ճակատագիրի բերումով անգամ մը եւս արմատախիլ եղան: Եւ ինչ անոյշ է յիշել՝ որ այս եկեղեցւոյ խորանին արուեստագէտն ու Տիրամօր եւ մանուկ Յիսուսի նկարիչը Արշակ Ֆիթվաճեանն է, ան՝ որ երջանիկ պահետկութիւնը ունեցաւ վերա-

դառնալ Հայրենիք, եւ իր նպաստը բերել վերածաղկող նոր Հայաստանին:

Ահա այս սպրումներով բարի գալուստ կը մաղթենք Ձեզի, Վեհափառ Հայրապետներ, այս եկեղեցիէն ներս, եւ բարի ճանապարհ՝ Ձեզի Ամենայն Հայոց Հայրապետիդ, երբ կը մեկնիք Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Ու կը խնդրեմ, որ երբ հասնիք մեր բոլորին միակ Հայրենիքը՝ Արարատին նայիք մեր բոլորի աչքերով, եւ մեր ժողովուրդին ըսէք՝ Որ սիրոյ եւ արեւան կապերով միասնացած մէկ ժողովուրդ ենք, եւ մեր բոլորին սիրտը կը բաբախէ Հայրենեան հաւատարմութեան նոյն եւ նման սիրով, զոր դուք Ձեր ազնուական եւ վեհափառ հոգիով մեզի կը թողուք իբրեւ պատգամ:

Եւ իբրեւ կնիք իմ յարգանքի այս խօսքին՝ կ'ուզեմ կրկնել Հայրենի բանաստեղծ՝ Համիլէր Կարճիկեանի Մարգարէաշունչ բառերը՝ անցեալ Յուլիսին, «Գրական թերթ»-ին մէջ, ուր կ'երգէ հայութիւնը միախառնող, զոյգ Հայքերը բովանդակ իր մէջ գրկող սիրոյ եւ եղբայրութեան, Լոյսի գահին եւ փառքի տաճարին տանող երգը՝

«Այս ինչ հրաշք սէր է եղել
Կիլիկիայից մինչեւ Արցախ,
Հին Գողթնից մինչ նոր Երեւան
Երգ է դարձել աստուածային
Ու չի մտել երբէք դարան
Բազմած անմահ լոյսի գահին»:

Պատասխան խոսքով հանդես եկաւ Նորին Սրբություն Վազգեն Ա. Կաթողիկոսը.

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՈՍՔԸ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԻՉ

ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

(Նյու Յորք, 11 փետրվար)

«Յանուն Հօր, և Որդւոյ, և Հոգւոյն Սրբոյ, ամէն»:

Սիրեցյալ եղբայր մեր Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիո, սիրելի հոգևոր եղբայրներ և հարազատ հավատացյալներ: Ես կուզամ Հայաստանէն և նաև ձեզի կրեմեմ ողջույնը Արարատի և ողջույնը հայաստանցի ձեր եղբայրներու և քույրերու ու Աստուծո օրհնությունը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն: Իմ առաջին զգացումը, որ կունենամ այս պահուն, այն է, որ ինքզինքս կզգամ իմ տունիս մէջ, այնպես, ինչպես Գարեգին Վեհափառը ինքզինքը զգաց իր տունին մէջ Ս. Էջմիածին: Եվ միշտ հետապստ մենք այս զգացումը պիտի ապրինք ամեն անգամ, երբ գտնվինք մեր աղոթքի տուններու կամարներու տակ, ուր ալ ըլլան անոնք աշխարհի վրա:

Իմ բուն առաքելությունը, իմ և Գարեգին եղբոր առաքելությունն էր հովանավորել ամերիկահայության օգնության գործը վիրավոր Հայաստանին: Գործ, որ կկարծեմ իրականացաւ հաջողությամբ, որուն մասին անշուշտ դուք տեղյակ եք: Այդ սկզբնավորություն մըն էր: Կմնա, որ մեր երթողէն հետո ամեն մեկ եկեղեցական կազմակերպություն կամ ոչ եկեղեցական կազմակերպություն իր պարտականության բաժինը կատարե սըրտցավությամբ և հայրենասիրական ջերմությամբ, ինչ-որ չափով օգտակար ըլլալու մեր ավերված քաղաքներուն և գյուղերուն և մեր տառապալ ալ ժողո-

վորդին: Ես վստահ եմ, որ այս դժվար օրերը մենք կկարողանանք շուտով վերափոխել և հասնիլ այն կետին, այն հանգրվանին, որ մեր աչքերով իսկ տեսնենք վերակառուցումը քանդված քաղաքներու և գյուղերու, և մոր կյանքի լուսաբացը այդ շրջաններուն: Ես չեմ կասկածիր: Նախ, որովհետև մեր հայրենիքը միմակ չէ, ամբողջ Խորհրդային տարածքի վրա բոլոր հանրապետությունները լայն չափերով կմասնակցին կառուցողական-նյութական միջոցներով՝ և՛ մեքենականությամբ, և՛ բազուկներով: Ինչպես անցյալ օրերուն առիթով մը հիշեցի, այսօր այդ ավերյալ, աղետյալ շրջաններու մեջ հայ բանվորներու կողքին կաշխատին ավելի քան 80 000 Խորհրդային Միության տարբեր ազգություններու զավակներ, որոնց մեջ բացառիկ աշխատանքի եռանդով և նվիրվածությամբ կգործեն վրացիները, ուկրաինացիները, ռուսները, մոլդավացիները և բալկանյան երկիրներու բանվորական ուժերը: Դուք երևի արդեն տեղյակ եղաք մինչև հիմա մեր արտահայտություններեն, թե ինչպիսի մեծ չափերով նյութական և այլ օգնություններ կհասնին այնտեղ նաև արտասահմանի հայության կողմե և արտասահմանյան քույր եկեղեցական կազմակերպություններու և հասարակական, բարեսիրական, մարդասիրական կազմակերպություններու կողմե: Այս բոլորը մեզի վստահություն կենըշնեն, որ մեր դժվարությունները պիտի հաղթահարվին և երեք, չորս կամ ամենաշատը հինգ տարիներ հետո մենք պիտի կարողանանք ողջունել վերածնունդը աղետյալ շրջաններու: Անշուշտ, մինչև այդ, կացությունը կմնա ծանր: Այս օրերուն դժվար է հայ ըլլալ, ապրիլ և տեսնել մեր աղետյալ ժողովրդի զրկանքները, վիշտը, սուգը: Բայց նաև կմխիթարվինք, այո՛, այն իրողությամբ, որ գրեթե ամբողջ աշխարհը մեզի վշտակից է և պատրաստ իր օգնության ձեռքը երկարելու:

Առաջին անգամ կհանդիպիմ ձեզի այս աղոթքի տան կամարներու տակ և կզգամ, որ դուք ևս հարազատ զավակներն եք մեր Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցվո: Վերջին երեսուն և ավելի տարիներու ընթացքին շատ իրադարձություններ տեղի ունեցան Մայր Աթոռի և Կիլիկյան Աթոռի հարաբերությանց ճանապարհի վրա: Այս բոլորը այլևս անցյալին կպատկանին: Բայց, այնուամենայնիվ, մեկ բան կուզեմ վերհիշել: 1956 թ., երբ ես եկա Անթիլիաս, կաթողիկոսական ընտրության առիթով: Գիտեք ինչպիսի կացություն ստեղծվեցավ այնտեղ. փոթորկված էր, ավերված էր հայ եկեղեցական կյանքը սյն աստիճան, թույլ տվեք խոստովանիլ, որ ես շվարեցա և մույնիսկ որոշ չափով հուսահատեցա և չկարողացա հասկնալ, թե ինչու այդքան ծայրահեղ հակամարտություններ կը դրսևորվին հայ կյանքի մեջ եկեղեցական մակարդակի վրա: Երբ Ռոմանիա էի, այնտեղ ալ կողմեր կային և պայքարներ: Ազգային իշխանությունը մերթ ընդ մերթ կփոխվեր՝ նայած ընտրություններու արդյունքին: Բայց եկեղեցական կյանքը բոլորովին չէր ազդվեր բոլոր վերիվայրումներեն: Հետևաբար, փորձառությունը չունեի: Եվ թույլ տվեք ավելցնեմ, թե մինչև հիմա ալ չեմ հասկցած, թե ինչու այդքան փոթորկալի մթնոլորտ պիտի ստեղծվեր: Լավ կհիշեմ, վերջին օրերն էին, արդեն կացությունը այնպես էր, որ պետք է մեկնեի: Մեկնումն օր մը առաջ էր կարծեմ, ես փափագ հայտնեցի երիտասարդ միաբաններուն և ուսանողներուն խոսիլ Դպրեվանքի կամարներու տակ: 30—40 միաբան և ուսանողներ կային, եպիսկոպոսներ ներկա չէին: Այդ երիտասարդներուն ուղղելով իմ խոսքը, ըսի. «Դուրսի ավերվածումներեն և փոթորիկներեն դուք բնավ մի ազդվիք և ձեր հոգիի մեջ ամուր պահեցեք այն, ինչ որ մեր Եկեղեցին ձեզի ավանդած է և ուսու-

ցանած. ասոնք անցավոր երևույթներ են, դուք մնացեք հավատարիմ մեր հիմնական հավատալիքներուն», և ավելցուցի. «Հակառակ այս ստեղծված կացության և իմ հոգեկան ծանր վիճակին, կրնամ ըսել, մեր Եկեղեցվո ապագան է, որ ինչքան զորանա Կիլիկյան Աթոռը, այնքան էջմիածինը զորավոր պիտի դառնա, և ինչքան զորանա էջմիածինը, այնքան ինքզինք զորավոր պիտի զգա Կիլիկյան Աթոռը»: Այս խոսքերը ես արտասանեցի այդ պայմաններու մեջ 1956-ի փետրվարին, օրը չեմ հիշեր:

Հիմա, այսօր բոլորս, առանց բացառության, կհավատանք այդ ճշմարտության և իմ այստեղ ներկայությունը, և իմ ուղևորությունը Նյու Յորք, կկարծեմ, հոգեբանական մոր մթնոլորտ ստեղծեց, որպեսզի տակավ մոր ճանապարհ մը բացվի գործակցության ու միության, ոչ աճապարհանք, բայց հետևողականությամբ, բանակցություններով: Ինչ կվերաբերի Մայր Աթոռի և Մեծի Տանն Կիլիկիո Աթոռի գործակցության Աթոռներու մակարդակի վրա, այդ իրականացած է լիովին: Գարեգին Վեհափառը Հայաստանին իր վերադարձին Բեյրութ, իր խոսած քարոզին մեջ պատկերավոր ձևով հայտարարած է, որ «Հետ այսու ոսկե կամուրջ մը նետվեցավ էջմիածնին դեպի Անթիլիաս»: Ծշմարիտ է այդ, և այդ կամուրջը հետզհետե ավելի պիտի ամրապնդվի և ավելի բանուկ պիտի դառնա, և մենք տակավին շատ ծրագիրներ ունինք միասնաբար իրագործելու հոգուտ մեր Եկեղեցվո գորացման, հոգուտ մեր Եկեղեցվո ճառագայթումին քրիստոնյա աշխարհին մեջ և հոգուտ մեր ժողովրդի մաև ազգային շահերու հետապնդման:

Հարազատներ մեր, ես պիտի վերադառնամ Հայաստան իրապես մխիթարված սրտով հանգանակության գործի հաջող ելքի ու մաև այս մթնոլորտին համար, որ ստեղծվեցավ ամեն տեղ, Ս. Վարդան տաճարեն սկսյալ մինչև այստեղ, այսօր՝ մեր երկուքին այցելության առիթով: Ձեռքս խիղճիս վրա դրած, կվկայեմ, որ Հայաստանի ժողովուրդը ևս այս կսպասեր: Իսկապես ավետիս պիտի ըլլա մաև մեր Հայաստանի ժողովուրդի համար: Ամբողջ մեր ժողովուրդը, պետական մարմիններն ալ մեջը ըլլալով, իրենց դեմքը հույսով և հարգանքով դարձուցած են դեպի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին և դեպի Հայաստանյայց Եկեղեցին: Մանավանդ այս դժվարին օրերուն տուժածները Եկեղեցին կսպասեն հոգեկան մխիթարություն, հույս, և՛ տոկալու ուժ, և՛ բուժվելու հրաշք: Խորհրդային Միության մեջ ծավալվող վերակառուցման ճանապարհի վրա Եկեղեցի-պետություն հարաբերությունները ևս հետզհետե կբարեփոխվին և քաջալերիչ կդառնան: Անշուշտ, Ղարաբաղյան փոթորկումն ալ որոշ չափով օգնեց, որովհետև հայ ժողովուրդը անդրադարձավ, որ Եկեղեցիով առավել կայայծառանա հայ ազգի ազգային գիտակցությունը: Աս սղ շատ կարևոր հանգամանք է: Ուրիշ խոսքով, հակառակ ծանր կացություններու, որոնց մեջեն անցավ մեր Եկեղեցին այնտեղ, մանավանդ մինչև Երկրորդ համաշխարհային պատերազմ, երբ Եկեղեցին և Մայր Աթոռը հասած էին հուսահատության անդունդի եզրին, վերջին տասնամյակներուն կացությունը արմատապես սկսավ փոխվիլ: Քալլ առ քալլ մեր Եկեղեցին վերանորոգվեցավ, զարգացավ, և եկեղեցաշինական գործը իր ազատ և ընդարձակ ընթացքը ունեցավ: Իսկ այս օրերուն՝ առավել ևս: Արդեն Հայաստանի մեջ երկու մոր վանքեր և եկեղեցիներ բացվեցան, բայց որոշ վերանորոգության ենթակա են, որպեսզի գործող դառնան, և մաև, ինչ որ մեզի համար շատ կարևոր է, Ղարաբաղի մեջ, Արցախի մեջ արդեն երկու եկեղեցիներու բացման արտոնությունը ունինք, մեկը հյուսիսային շրջանին, մեկը՝ հարավային: 1980—82 տարի-

ներում Ղարաբաղի մեջ ոչ մեկ հայկական գործող եկեղեցի կամ վանք չէր մնացած: Վերջին 15 տարիներու ընթացքին քանի անգամ ես դիմումներ կատարած էի Բաքվի պետական իշխանություններում, որ գոնե մեկ եկեղեցի՝ Գանձասարի վանքը հանձնվի մեզի, բայց ոչ մեկ պատասխան չըստացա: Հիմա սակայն, ահավասիկ, ես կարող եմ ձեզի ավետել, որ Գանձասարի վանքն ալ իր դռները պիտի բանա, և ես վստահ եմ, որ գուցե ոչ շատ ժամանակ անց: Գանձասարի վանքը կառուցված է 1288 թվականին, որ մեր պատմական հայկական ճարտարապետական ոճի գլուխգործոցներեն մեկն է, ոչ միայն ինքը կատարելապես հայկական ճարտարապետության մոտ է, այլ նաև, ըստ գիտնականներու, համադրությունն է, սինթեզն է միջնադարյան ամբողջ հայ ճարտարապետական ոճի: Անշուշտ, եղած է նաև մեծ ուխտատեղի և հոգևոր կեդրոնը ամբողջ Ղարաբաղի, իբրև առաջնորդամիստ Աթոռ: Եվ Գանձասարը մեր սրտին կխոսի նաև ազգային տեսակետով, որովհետև հայ ազատագրական շարժման առաջին կայծերը այնտեղեն բոցկլտացին և այնտեղեն ճամփա ելան Միհաս վարդապետ և Իսրայել Օրի: Ահավասիկ, թե ինչու մենք կպնդենք ամեն զեռով, որ Գանձասարի վանքը դառնա մեր եկեղեցվոր կեդրոնը նաև հիմա այնտեղ, հիմա, որ ավելի նպաստավոր պայմաններ ստեղծվեցան հայերու համար Ղարաբաղի մեջ նոր կարգադրություններով: Վստահ եմ, որ այդ վանքը մենք շուտով կկարողանանք վերանորոգել: Կանգուն է, հսկա, ամուր կառուցված շենք մըն է: Արդեն մեկ ամիս առաջ մոտավորապես, մենք ճարտարապետներ ուղարկեցինք այնտեղ, որպեսզի չափագրություններ ընեն և նորոգությանը նախագիծը պատրաստեն: Այդ աշխատանքը կկատարվի հիմա: Պետք է ըսեմ, որ արդեն Ղարաբաղի ժողովուրդը գիտակցությունը ունի Գանձասարի վանքի կարևորության՝ հոգևոր, մշակութային և ազգային տեսակետեն: Անցյալ տարի Ղարաբաղի մեջ, առաջին անգամ ըլլալով, Ապրիլ 24-ի նահատակաց տոնը հիշատակվեցավ Գանձասարի վանքի շուրջը:

Ահավասիկ այս նոր պայմաններու մեջ մեր եկեղեցական կյանքը Հայաստանի մեջ պիտի կարողանանք հետզհետե ծավալել, ընդարձակել և հասցնել մեր Սուրբ Եկեղեցին այն բարձունքներում, որում արժանի է: Կիլիկյան Աթոռը ևս, վստահ եմ, պիտի մեզի նեցուկ մնա, որպեսզի զորացնենք հայ քրիստոնեության այս պատմական հաստատությունը, որ կկոչվի Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցի:

Սիրելի ժողովուրդ, կզգամ, որ դուք զիս լավ կհասկնաք: Ես սղ ձեզ լավ կհասկնամ: Թող Աստված օրհնե մեր գործը, մեր ժողովուրդը և ողորմությամբ մնա մեզի օգնական և պահապան և զորավիզ, որպեսզի կարողանանք մեր հոգևոր և ազգային առաքելությունը շարունակել և՛ ի Հայաստան, և՛ ի Սփյուռս աշխարհի: Կուգեի վերջացնել իմ խոսքը տեսիլքովը Ս. Ենոքիանի՝ «Թաղադրության ձայն հնչեցաւ, Եկեղեցիս մի անձն եղև, թըշնամութիւնն հեռացաւ, սէր յընդհանուրս սփռեցաւ»: Կուգեի հիշել նաև նահատակ մեծ բանաստեղծի նշանավոր խոսքը, անոր տեսիլքը. «Մենք՝ զավակներս օգոստափառ, պիտի կերտենք նոր արշալույս»:

Ենոքիք, սէր և խաղաղութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղիցին ընդ ձեզ, ընդ ամենեւեանդ, ամէն:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ՄՈՍԿՎԱ

Փետրվարի 11-ին Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցում, Լուքալուսկան ջերմ մթնոլորտից անմիջապես հետո, ներկաները ուղեկցեցին Ամենայն Հայոց Հայրապետին դեպի օդանավակայան: Ծառ հուզական էր Սրբոց Նահատակաց Ազգային վարժարանի և Հովնանյան վարժարանի աշակերտների ողջերթի հանդեսը. երգեր, արտասանություններ և քսրի ճանապարհի մաղթանքներ:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը արդարորեն վաստակած հոգևոր պետի գոհունակ սրտով հրաժեշտ առավ Գարեգին Բ կաթողիկոսից, հոգևորականաց դասից, ազգային հասարակական գործիչներից, ուսուցիչներից ու աշակերտներից և բարձրացավ ինքնաթիռ:

Ինքնաթիռը ուղղություն վերցրեց դեպի Մոսկվա:

Կիրակի, փետրվարի 12-ի առավոտյան, Նորին Սրբությունը Մոսկվայի օդանավակայանից անմիջապես դիմեց Մոսկվայի Ս. Հարություն եկեղեցի: Հավաքված էր հոծ բազմություն: Նորին Սրբությունը հայրապետական խոսքով դիմեց ժողովրդին, հաղորդեց նրանց իր անմիջական տպավորությունները և ոգևորեց առաքելության նպատակների կենսագործման հուսադրող պայմաններով:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԵՐԵՎԱՆ

Փետրվարի 14-ի երեկոյան Նորին Սուրբ Օծություն Վազգեն Ա Վեհափառը ժամանեց Երևան: «Զվարթնոց» օդանավակայանից Ամենայն Հայոց Հայրապետը առաջնորդվեց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

•
•

Ավարտվեց Ամենայն Հայոց Հայրապետի հովվապետական մխիթարական այցելությունը հեռավոր ասիերում ապրող հայ ժողովրդի զավակներին, որոնք արդեն երկու ամիս է, ապրում էին իրենց ժողովրդի հասած տագնապ ու տառապանքը դեկտեմբերի 7-ի երկրաշարժի առիթով: Վեհափառ Հայրապետը նրանց տարավ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի օրհնությունն ու իր մխիթարանքը, պատգամեց չհուսալքվել տարերքի առաջ և իբրև մեկ ժողովուրդ և մեկ եկեղեցի՝ դիմագրավել պատմության բոլոր արհավիրքներին: Ժողովուրդը համախմբվեց Վեհափառի շուրջը, կիսեց նրա վիշտը և վճռականություն հայտնեց՝ ոգի ի բոին ջանալ, ջանալ համատեղ ու միաբան՝ վերագտնելու համար կորուստները, վերականգնելու համար կործանումները: Ժողովուրդը մխիթարվեց ցուցաբերված միասնական ոգուց և միաբերան ասաց.

«Վարձդ կատար, Վեհափառ»:

